

11

Hunc librum dono dedit Henricus
Sassen a Mullichem. Doto Hermanno
Nepoti Kaisersuerdensi in Vinculum
Immaculatae amicitiae Anno 80.

Idj 9. Januarij

Wolfgangus Jun. Cestens

~~XXXXVIIII~~

II

109.

XXXXIIII

XXXXXXXXXXXX

Libellus de venerabili sacramento et
valore missarum.

Deuotus quidam presbiter cōquestus michi
fuit q̄ circa venerabile sacramentum euka-
ristie quasdam difficultates haberet, qua-
rum solutionem facilem et planā inuenire non po-
tuit prout sue simplicitati cōgruebat et a pluribus a-
liis simile audiui, et vt veritatē fatear id ipsū michi
pluries accidit ī ipso primordio presbiterii mei. q̄re
eciā multas inquietudines et scrupulos ī corde scie-
bā que nichilominus dono dei post iformacionē pa-
trū meorum z scripta doctorum que diligēcius per-
legi / penitus abierunt / ita vt qui nimis anxio corde
solebā primū accedere ad tanti sacramenti celebraci-
onem, postea cum maiori confidentia ad ipsū festi-
nauit, et qui propter huiusmōi turbaciones internas
horrore et tedio afflictus maluissim me ad presbite-
rii ordinem nō fuisse promotū. aut certe occasiōz le-
gitimā habuisse rarius celebrandi, de post maximas
egi grates piūssimo domino, q̄ me indignum pecca-
torem ad tam saluberrimum statum vocauit, et to-
to desiderio estuabam ad cotidie celebrandum si ca-
nonicum impedimentū non occurrisset. Nec vt pie
spero fuit mutatio dextere excelli mecū, et q̄ simile

Attendi in firmo totū quā
hic sancto vñ habent
in celebratiōe et q̄m
venerabilissimū sacramentū
et postea quā firmam
f. b. m. accepit a d. d. d. d.
Et quā cito mutatio dexte
excelli vñ illo

LANDES-
UND STADT-
BIBLIOTHEK
DUSSELDORF

predicta presbitero amico meo contigit ex parte intellexi. et forte aliis pluribus idem euenire posset: quare visum est michi secundum desiderium ipsius aliqua ex dictis auteticis colligere plano stilo. pro quod licentia consolatione cordis sui. donec clemens dominus seipsum ostendat sibi. et consolatur eum plene. illuminetque. Terminos autem difficiles et allegaciones studiose vitabo. ne impedimentum afferant intellectui. tamen in margine singula loca annotabo quantum visum fuerit. quia simplicitati seruiamus.

Cor. lxxv in hoc Sacramento

Primo igitur firmissima fide est tenendum. quod totus christus sit in hoc sacramento. Ille idem qui natus est de virgine. passus in cruce. qui sedet ad dexteram patris. qui venturus est iudicare vivos et mortuos verissime in hoc sacramento continetur Persona autem christi in tribus substantiis existit. scilicet diuinitate. anima. et corpore. unde sequitur quod in hostia consecrata realiter est ipse filius dei in sua propria persona et filius virginis marie. id est. verus homo unitus diuinitati in eadem persona. Vbi est diligenter aduertendum quod panis non conuertitur in diuinitatem neque vinum. sed neque in animam christi. sed panis in corpus christi et vinum in sanguinem transsubstantiatur siue conuertitur. et quia diuinitas corpus assumptum nunquam deposuit: ideo ubicunque est corpus christi necesse est et diuinitatem eius esse. similiter

*Persona xpi in tribus
sunt substantiis existit. diuinitati
animae et corpore
Ipsa dei filius in sua propria
persona et in gignit. maria
Etiam in corpore filius*

*Et panis non conuertitur in
diuinitatem neque vinum
sed neque in animam christi
sed panis in
corpus christi et vinum in
sanguinem conuertitur*

quia christus amplius non moritur ideo anima eius
 semper e realiter corpori vnita. vnde sequitur q ex
 reali concomitancia vbiq; est corpus vel sanguis
 cristi, q ibi sit diuinitas et anima cristi. Et quia cris-
 tus impassibilis est ideo corpus et sanguis eius sepa-
 rari non possunt vbiq; ergo est corpus xpi ibi ne-
 cesse est q ecia sit sanguis cristi et econuerso vbi est
 sanguis cristi ibi est eciam corpus cristi. ex reali co-
 mitancia. Ex quo vterius patet q sub vtraq; spe
 huius sacramenti totus christus continetur. nam sub
 specie panis est corpus xpi ex vi sacramenti / sang-
 uis autem ex reali comitancia sicut iam dictum est de
 anima et diuinitate xpi. Sub specie vero vini est sa-
 guis xpi ex vi sacramenti / corpus at cristi ex reali co-
 mitancia. Patet ergo q in hoc benedicto et vena-
 rabili sacramento tota nostra salus continetur. Nec
 huiusmodi conuersio est ita mirabilis et extranea q
 credi non possit. quia habemus plures manucti-
 ones adhoc in naturalibus que ante oculos nostros
 continue cernimus ex quibus ifirmitas nostra mul-
 tum iuuari potest si attente considerentur. **Videmo**
 namq; q ex purissimo ligno vermiculus generatur
 similiter ex panno lana. serico. pane. et aliis quasi in-
 finitis. que vtiq; sunt valde mirabilia. quauis assidui-
 tate viluerunt. Quis vnq; ista crederet si oculis no
 vidisset? **Si igitur tam mirabiliter hec vilia onipo-**

*Et vbiq; uniusq; no morit
 ideo emd eiq; sp corpori
 vnita*

*Et qd est impassibilis adq;
 corpus et sanguis no possunt
 separari. Et vbi e corpus
 oportet et sanguis*

*Ex quo pat q sub vtraq;
 specie huius sacramenti
 totus christus continetur*

*Tota nostra salus in hoc
 sacramento continetur*

Videtur exempla

tens deus incessanter transmutare non dedignatur. in
credibile nequaquam est quod ad prolacionem verborum sa-
cramentalium transsubstantiare panem et vinum / in cor-
pus et christi sanguinem facillime possit. velitque. **S**imi-
liter si consideretur quomodo pupilla oculi cum sit parua / to-
cius celi latitudinem in se recipiat. tunc incredibile
non apparebit quod per occultam virtutem spiritus sancti
in parua hostia toto christus contineatur. **S**olet etiam
dari exemplum de speculo in quo maxime queque res relucet
et si integrum fuerit semel tantum. **S**i autem fractum
fuerit / tunc in singulis partibus ipsius. **E**x quo ma-
nuducimur quod apud omnipotentiam creatoris facili-
mum est ut etiam in qualibet parte hostie totus cris-
tus contineatur. similiter de sole qui cum sit vnus to-
tum mundum illuminat et calefacit. si hoc potuit
illa summa maiestas ita ordinare / etiam potest face-
re quod in diuersis mundi partibus hoc sacramentum
celebretur / et tamen in omnibus illis hostiis non plu-
res christi sed vnus christus contineatur. **S**i igitur hec
et alia plura bone voluntatis homo diligenter aduer-
tat / plena fide in gratiarum actionem surgere merito debet. de
uota mente laudando diuinam sapientiam / que tot
mirabilia ultra omnem estimationem humanam coti-
die ante oculos nostros operatur in tam imensa cre-
atura. et nichilominus pauca quedam abscondit a se-
libus nostris / ut occasionem merendi beatificam visio-

*Aliud exemplum dicitur
oculi non sit parua pupilla
tamen in se recipiat*

*Simili modo exemplum
in speculo. Si autem fractum
fuerit tunc in singulis
partibus ipsius. Ex quo ma-
nuducimur quod apud
omnipotentiam creatoris
facillimum est ut etiam
in qualibet parte hostie
totus christus contineatur.*

*Sua maiestas quod ad
ordinem et ad facillimum
admirabilem deus
hoc sacramentum celebrat*

nem habeamus. Vere per oia fidelis deus. qui vtro
biq; nostrā salutē operatur. Per manifesta nos eru-
dit et prouocat. per occulta nos excercet et adiuuat.
Et vt breuiter totū dicatur Ipse benedictus domino
christus ielus qui est plena merces beatorum. ipse ē
cotidiana refectio viatorū. O quis audeat tantū do-
minum manducare? Et tamen hoc cotidie facimus
nō nostra presumptione sed sua tam clementi digna
tione. De hac suauī materia multa sūt scripta deuo-
ta et magnifica sanctorum doctorū. sed nequaquā suf-
ficiunt tante rei dignitati. eo q̄ nulla creatura misere-
rium tanti sacramenti ad plenum laudare sufficiat.
Satis sit cuilibet deuoto simplici sacerdoti. q̄ corde
credat et ore cōfiteatur iuxta premissa dominū ielū
christum verū deum et verum hominem in hoc be-
nedicto et venerabili sacramento contineri. nō qui-
dem localiter sed sacramentaliter et miraculose. quid
aut hoc sit nullus hūanus aut angelicus intellectus
capit. sed sincera fides secure id possidet.

Secundo est aduertendū. q̄ saluator noster hoc
venerabile sacramētum propter tria instituit.
Primo vt haberemo memoriale diuine caritatis. Se-
cundo holocaustū summe maiestatis. Tertio suffra-
giū nrē infirmitatis. et secundū hec tria etiā tripli-
citer nominatur. quatum ad primū dicitur cōmunio
quo ad secundum dicitur sacrificium. quo ad tertiū

*fides dei q̄ vtroq; manū
salutem operatur*

*Emphat. dicit q̄ iustū
et est confitatur*

*propt̄ tria instituit dicit
Sachomenn*

*quasi dicit q̄ iustū
Sachomenn*

dicitur viaticum. **Primo** igitur hoc sacramētū ē me-
morale diuine caritatis. vt scilz grati sumus creatori
et redemptori nostro. qui propter maximam suam
caritatem cum non essemus nos creauit. et cum per
diti eramus per summam condescensionem et hui-
liacionem et amaram passionē nos recuperauit. **In**
hiis duobus diuina caritas ostenditur altissime. ita
q̄ alcius demonstrari non potuit. non enim idiguit
nostri! sz vt nobis suam deitatem comunicaret. ideo
nos condidit et redemit. **Ecce** sacramentum cōmuni-
onis. **Benignissimus** ipse deus cōmunicauit nobis
suam deitatem. et nos cōmunicamus sibi nostrā hu-
manitatem. et vtrumq; nobis in hoc sacramento reli-
quit in sui memoriam. dicens. hoc facite in meam
commemoracionem. **Verū** quia ista caritas in passi-
one et morte magis hominibus apparuit. ideo vlti-
matus dicitur memoriale dominice passionis. que ta-
mē passio ex illa caritate processit. **Dicitur** eiam cō-
munio quo ad nos quia inuicem vnimur per hoc sa-
cramentum. vt sumus quedam spūalis cōmunitas.
quod dicitur ecclesia. id est conuocatio fidelium. **De**
hac duplici cōmunionē fit sepe mentio in canone si-
cuti est illud. vnde et memores x̄. et illud pro eccia
tua sancta. et illud. qui pridie q̄ x̄. cum similibus.
Pro intelligencia horum est aduertendum vt origo
et fundamentum horū plenius sciatur. q̄ omni cre-

Communicauit nobis suam
deitatem et nos quoniam in
canon sibi inquit huiusmodi

De hac communione quod ad nos
quoniam in canone conuocatio
est hoc sacramentum

ature rōnali necessariū ē vt hmōi gratitudinē et cari-
tate habeat ad suū creatorē alioquī btē viuere nō pōt
Patet de lucifero et āgelis eio et de primis nrīs pa-
rentibus. q̄ q̄ cito a deo recesserūt ī dāpnacōz corru-
erūt. **S**z qz āgeli irremediabiliter ceciderūt. iō pro
illis hōstia relicta non ē. **H**oiēs aut ex mīa dei grāz
cōsecuti sūt. quia nō ex malicia peccauerūt. et iō da-
ta fuit illis spes ad pristinā posse redire dignitatem
si diuinis monitis acquiescerēt. fuit aut volūtas dei
vt hō post lapsū de offēsa diuina doleret. et pro suo
pctō ad tēpus pniāz ageret cū firmo propolito am-
plius nō peccādi. et q̄ iuxta suā possibilitatē nichilo-
mīo creatorē suū coleret et super oīa amaret. ac pro
beneficiis grācias ageret. huīliter et lōganimiter cū
bona spe exspectādo donec diuīa pietas ipsū plene ad
grāz reciperet. **V**erū cū hoiēs voluptati et vanitati
se traderent. vix pauci reperti fuerūt. q̄ iuxta bene-
placitū diuinū hāc viā artā tenuerūt. vnde contigit
vt pene tota massa humani generis periret. **Q**uod
vidētes scī patriarche et prophete. īstinctu spūs s̄cti
sacrificia quedā īstituerunt. tāq̄ exteriora quedā lig-
na per que populū rudem ab ydolatria reuocarēt ad
cultū veri dei. et ad propriā īfirmitatē et ignauiam
cognoscendā. et vt firmiter sperarēt sibi saluatorē fu-
turū. cuius merito oēs electi saluarētur. et q̄ ista cre-
dere et obseruare esset nccāriū ad salutē. **D**e hīs fue

et gratitudinē et caritatem
habeat ad suū creatorē
alioquī btē viuere nō pōt
Patet de lucifero et āgelis
eio et de primis nrīs pa-
rentibus

Ad. and nō ex malicia peccauerūt
quia nō ex malicia peccauerūt
et iō data fuit illis spes
ad pristinā posse redire dignitatem

runt abel noe. abraham moyses. et alii amici dei q̄
huiusmodi sacrificia tanq̄ memorialia diuine carita-
tis studiose obseruabant. et aliis seruanda tradiderūt
Sed quia ista omnia euacuanda per cristi passionem
erant. ideo clemens deus hoc memoriale nobis reli-
quit. ne simul omnibus cessantibus in pristinam in-
gratitudinem laberemur. et per consequens cū cete-
ris dampnaremur. **Q**uis enim posset saluari post tā
tam caritatem exhibitam si īgratus esset. quoniā ne-
mo vnq̄ saluari potuit eciam anteq̄ exhiberetur sal-
tem ī spe nisi gratus extitisset domino deo pro hoc
q̄ eum futurum promisit **D**e hoc sunt multa scrip-
ta veteris testamenti. **Q**uidquid enim illi credebant
et venerabantur futurum. hoc nos credimus et ve-
neramur factum. **E**x quibus omnibus clare patet q̄
maxime necessaria fuit institutio huius sacramenti
propter memoracionem diuinorum beneficiorum.
et precipue redempcionis nostre que aliter fieri nō
potuit. q̄m̄q̄ enim alia memorialia que habemus ī
scripturis in sermoībus in picturis et similibus uti-
lia sint. tamen efficacia non sunt ad conferendā gra-
ciam sicut hoc sacramentum benedictum. neq̄ pos-
sunt refrenare aereas potestates. que infatigabiliter
militant contra ecclesiam. vnde et pauidis discipulis
dominus ait. **N**oli timere pusillus grex x̄c. et iterū
Confidite quoniam ego vici mundum. **I**tem Ecce

20
Iathanas expetiuit vos vt cribraret sibi triticum sed
ego rogavi pro te petre vt non deficiat fides tua. z
tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. et a
lia plura similia. in quorum omnium conclusionem
iam ascensurus in celum summam consolacionē no
bis reliquit dicens. Et ecce ego vobiscum sum oibus
diebus vsq; ad cōsummacionem seculi.

Quarto est aduertendum q; hoc sacramentū
est eciam institutum in sacrificium vt scilz
haberemus aliquod dignum munus quod
summe maiestati esset acceptum. Quod iterum fuit
maxime necessarium. Quia enim vt dictum est lega
lia sacrificia iam in cristi passione euacuata erant. si
tunc nouum institutum non fuisset. ecclesia sine sa
crificio remansisset. quod omnino indecens et peri
culosissimum fuisset. Primum patet quia nulla vn
q; tempora fuerunt sine sacrificio. siue ante legē si
ue sub lege quanto minus tempus gracie sine ritu
celebri permanere debuit. Quia autem sacrificia lega
lia per cristum fuerunt euacuata patz. quia fuerunt
testimonia futurorum que in cristo et per cristū sūt
impleta. Vnde si quis hodie offeret agnam pascālē
more iudaico. mētiretur ipso scō. qz diceret vel sig
nificaret aliquod futurum quod iam est factum. vt
delicet cristi passionem. Exemplum datur de specu
latore in turri qui si daret signum de aduentu regis

*Dignum munus a hoc
sacramentū dicitur
munitur tota dei maiest
ati acceptum*

*Sancti spiritus nulla
venerunt sine sacrificio
sicut ante legem sine sub
legē*

*Exemplum in sacramento
si in turri ponit*

futuro postq̄ venisset. argueretur mēdicii. **Q**uare
patet oīa legalia sacrificia hodie fore mortifera. **Q**uod
ciā eadem reinstituenda per xpristū nō fuerāt tanq̄
in memoriā preteritorū lic p̄z quia cū tēpus gracie
lit dignius q̄ tēpus legis molayce vel eciam nature
iō dz hrē digniora sacrificia et digniora sacramēta.
S̄ hoc nō fieret li eadēre iltituerētur. **P**ariformiter
p̄z q̄ eciam nichil aliud pure naturale debuit iltitui
quod erat ī cōi vlu et ptāte apud hoīes. tanq̄ digniō
quia lex precepit digniora queq̄ et preciosiora deo
offerri. **R**estat igitur q̄ xpristus dominus spōle sue
imaculate eccie / aliquod munus dignius et superna
turale debuerit cōferre! tam in sacramentum q̄ ī sa
crificiū. et hoc est illa supermirandissima potestas ec
clesie ministris collata tā super corpus xpristi misti
cum. i. populū fidelem. q̄m super corpus xpristi
verū. i. hoc venerabile sacramentū et preciosū sacri
ficiū. que potestas et sacramēta simul et sacrificia cō
parātur propter sui dignitatē ad illa legalia et natu
ralia / sicut dies ad noctē. lux ad tenebras. rex ad mi
nistrū. dominus ad seruū. vmbra ad splendorē. **S**e
cundū videlicet q̄ periculosissimū fuisset si eccia abs
q̄ sacrificio mansillet. sic p̄z quia nisi iste solēpnis rito
in eccia esset fides periclitaretur. hoc ad oculum! p̄z
in illis terris vbi diuina nō celebrātur. eo q̄ ibi vix
aliqua aut nulla fides spirat. **E**xemplū datur de exz

*Tempus q̄ dignius
quod eadem nō fuerāt
legis vel nature*

Alios spiritus

*Tempus p̄z de
causa q̄ obseq̄ dno p̄z et fugio bellum*

exercitu q̄ absq; duce perito et signo bellico puta vex-
illo vel consimili / cicius solet prostreri et dispergi.
Est quedam pia opinio que vult dicere . q̄ nisi istud
venerandissimum sacrificium in ecclesia fuisset! totus
mundus iam diu i ydolatriā relapsus fuisset. **Q**uod
lic conatur alstruere. quia cum populus communis
ex sui imperfectione et carnali inclinatione pronus
sit ad noua inuenienda et vana sectanda. si nulla legi-
tima et cōsuetudinaria obseruacione cohiberetur ve-
risimile est q̄ demones qui maxime sunt ambiciosi
ipsum denuo in pristinum errorem et dissuetudinē
reduxissent. et in varios supersticiosos et sacrilegos
ritus reuocassent . **H**oc satis est probabile quia iam
adhuc fide plena stante in diuersis regionibus vix
per cēsuras seruissias hec ifelicia maleficia possūt ex-
tirpari cohiberiq; . q̄tomagis si q̄libz permitteretur
facere quod sibi bonū videretur. **I**nsuper cū maxia
pars fidelium lrās nesciat nec se spūaliter occupare
sciat. si nulla corporalia exercicia hrēt! misteria fidei
sacroscā aut minima aut nulla putaret **I**nest eciam
homini appetitus quidam audissimus diuinitatis
vt neq; quiescere neq; contentari possit nisi aliquo
modo deū sciat et colat. aut aliquid loco dei prestan-
tissime veneretur licet erronee! q̄uis idipsum errorem
non putet . idcirco diuina sapiencia clementissime

humano generi hoc dignissimum sacrificium pro-
uidit. in quo libere totum suum affectum transfun-
dere potest sine omni hesitatione, quia in ipso conti-
netur verus deus quem laetitia colere debet, et hoc cum
magno merito. **G**audemus igitur in domino qui-
cumque vere fideles sumus et tantam gratiam digne co-
gitemus quoniam ipse qui nos creauit et redemit nobil-
cum cotidie est. et quodammodo se in nostra potesta-
te tradidit captiuum. **N**ec est fictio in eo vlla unde for-
tissima fide est tenendum. quod veraciter noster est et quia
ditissimus est possumus eum exactionare. et tam diu
in vinculis caritatis tenere donec nostram paupertate
ditet. et quod preciosissimus est possumus cum eo mer-
cari quicquid volumus. aut pro debitis nostris ip-
sum sacrificare. **N**oster enim est. et quia veracissimus et
piissimus est. non potest nobis negare quodquid ab eo
iuste et pie exegerimus. **T**antum assilam nobis ipsi
faciamus quod in nobis est et ipse proculdubio faciet
quod in se est. **S**tudeamus nos digne preparare ut pos-
sumus digne ipsum eterno patri et sibi ipsi ac spiritui sancto in
spiritu sancto sacrificare. que utique valde mirabilia sunt sed non
minus utilia. **E**t de isto frequenter fit mencio in of-
ficio missae sicut est illud. **I**n spiritu humilitatis etc
et in secretis communiter. et aliquando in coplendis
et in canone per totum quod. **E**t in fine missae. placeat tibi
etc cum similibus **F**ocius enim officii solemnitas

Vnus dig in summum
no gmet que in sum
rober 3. bot. f. p. d. omf

ad rōez sacrificiū pertinēz. cōsecrācio aut̄ et sūpcio ad
racionē sacri. **H**ostia namq; benedicta representat xpī
passionem. ceremonie autem ille que in officio mil-
le fiunt modū passionis. et ambo spectāt ad sacrifici-
um. **S**ūt etiā alie cōsideracōnes ī hoc sacrificio que
multum pulchre et deuote assignantur a quibuldā
vt scilicet cuncta que cristus hic in terris gessit in eo
dem representari videantur. **N**am quia hic incipit a
liquid esse quod non fuit. in hoc representatur cristi
incarnatio et natiuitas etiā quia illud ad tempus per-
manet in altari. ī hoc presētatur xpī conuersatio etiā
quia hic desinit esse quod fuit in hoc representatur
xpī passio et mors amara. primum fit per cōsecrāci-
onem. et per reseruacōez. et per sūpcionē. **D**e quibz
plura dici possēt. que huic breuitati cōtrariātur.

Quarto est aduertendum. qd hoc venerabile sa-
cramētū institutū est ī suffragiū nostre infir-
mitatis. propter quod traditur sub speciebus cibi et
potō corporalis. vnde onē effectū quē cibus et potō
materialis facit quantum ad vitam corporalem. scz
qd sustentat. auget. reparat. et delectat. hoc totum fa-
cit hoc sacramētū q̄tū ad vitā spūalē. et iō dominus
dicit. **C**aro mea vere ē cibo et sāguis meus vere est
potus. **E**t sicut vita corporalis nō pōt subsistere absq;
alimento corporali. sic nec vita spūalis absq; cibo
spūali. **P**ro quo ē notādū vt plenius itelligatur ista

*Inuentio et nominatio
Christi sub corpore panis
in sacrificio et amara
mors*

*Inuentio et nominatio
Christi sub corpore panis
in sacrificio et amara
mors*

materia suauissima et saluberrima . q̄ nr̄a sp̄itualis
mors ē carētia diuīe gr̄e . in qua omēs cōcipimur et
nascimur . propter pctūz primi parentis secundū q̄
psal . dicit . ecce eī ī inīqtatibz cōcepto sū . et apōstolo
oēs nascimur filii ire . et ab hac morte liberamur per
baptismū . ī quo cōfertur nobis gr̄a dei . et ex tūc vo
camur filii dei . amici dei . et heredes regni celestis . z
īsta gr̄a vocatur et ē vita sp̄ualis aīe ! quā nēo pōt ab
ea tollere ! neq̄ aliquo mō eā perdere ! nisi ipsa velit
hoc aliter solet dici . nisi per pctūz mortale . q̄ si eam
perdidit / tūc adhuc nō d̄z desperare . quia pōt eam
recuparare per sacramētū pn̄ie . et quocūq̄ mō aīa
renascitur . si vult viua permanere . oportz eā sollicitū
tā esse ne denuo ī mortē corruat . quia īfinita pericu
la et hostes capitales h̄z . tā intus q̄ eciā foris . insu
per et ipsa adhuc īfirma et debilis est valde . sicut illi
qui nouiter nascūtur vel ab aliqua mortali infirmi
tate cōualuerūt īdigēt maxima cura . et sollicitudi
ne nec se iuuare possūt donec crescāt et plene sanēter
hoc at̄ totū sp̄ualiter fieri h̄z per hoc sacramētū dig
nissiz eukaristie per quod aīa veraciter efficitur gr̄o
sa . fortis et sana tāq̄ per cibū optiz . Et datur exēplū
de aliquo qui sēper cōmedit carnes ille efficitur car
nalis aut q̄ sēper bibit aquam ille efficitur aqueus .
sic qui sēper commedit et bibit xp̄istū ī hoc sacra
mēto . ille efficitur perfecte cristiano . crescēs cotidie

Omnes nascimur dicitur
filii in ab hoc morte
ab omni q̄ baptisimo

Contra Anabaptistas

Exemplo ponit qm si
quis dicit edimus et bibimus
ut carnalis et qui
aquam efficitur aqueus

in grā. donec tādē perficiatur in gloria. habz at iste
cibus spūalis hoc ultra omēs alios cibos q̄ omnino
nō mutatur. s; mutat lumētē in se per grōsā vnione
sic vnitur nutrimentū nutritio. Et ista nutritio spūa-
lis ē principalis effectō huius sacrameti. quātū est ex
vi sacri. nec alteri coicari pōt. s; tātūmō hz eā q̄ sa-
cramētū digne sūt. vt clare p; de cibo corporali qui
nō prodest nisi māducāti ipsū. S; qz istud sacramē-
tū hz ultra cīa alia sacramēta q̄ nō solū est sacramē-
tū s; etiā sacrificiū. iō hz sigularē quādā efficaciam
ultra rōez sacri que aliis coicari pōt. nec alicui pro-
dest nisi pro quo offertur aut sacrificatur. Quod sili-
ter ad oculū clare p; de q̄cūq; alia oblacōe. que pro a-
liis fieri pōt a quocūq; et illi soli vel illis prodest pro
quo vel quib; offertur. Et vtrūq; cedit ī suffragiū
nrē ifirmitatis. tā sacramētū q̄ suffragiū. De q̄ bus
aliq̄ adhuc ānotare expedit. qz multum sūt necāria
et plures iueniūtur presbiteri minō bene ī formati
de hiis. quod vtiq; valde est periculōsū. neq; excusari
possūt de hmōi ignorācia cū hec scire teneātur et ter-
ribiliter minatur eis dominus per prophetam dicēs
Ignorans ignorabitur.

Quinto igitur est aduertēdum q̄ sicut iā dictū
ē. eukaristia sub racione sacri prodest illi tan-
tū qui eā digne sumit. et operatur ī aīa spiritualiter
quod cibus et potus ī corpore materialiter. Nota q̄

*quā tāt fumentū sicut
sicut unguentū sicut*

Ignorans ignorabit

*Tantum prodest Sacra-
mentū huius huius digne sicut
quod operatur in aīa
spiritualiter*

Et ratio est hinc simi-
litudinis ad spiritualia
Ideo homo animalis
trahendus est per corporalia
ad spiritualia
interiora
Sicut trahitur cecus ad
manum
Sicut autem sacramenta
per sensibilia quod traduntur

Ordinatio diuine sapientie
que omnino rei prouidet
per modum suum

Et proprie pertinet ad
sapientiam ut primo dili-
genter examine illius
quem vult informare
quid sciat et quid nesciat
Similiter qui vult aliquem
prouocare ad amandum se
dat sibi aliquod munus
quod solum delectari

corporalia habent similitudinē ad spiritualia, et ideo animal homo qui non potest percipere spiritualia, trahendus est per corporalia et ista exteriora ad spiritualia et interiora, sicut trahitur cecus ad manum et ista est ratio quare omnia sacramenta per sensibilia quedam traduntur in quibus tamen diuina gratia occulte operatur, sicut sacra scriptura res spūales nobis describit per similitudines rerum sensibilibum vt sic veniamus in cognitionem spiritualium, **I**ta est ordinatio diuine sapientie, que vniciq; rei prouidet secundum modum suum, hoc enī maxime ad sapientem pertinet, vt. I. primo diligenter examine illum quem vult informare quid sciat et quid nesciat quatenus per illa que sciat ducat eum in cognitionē illorum que nescit, similiter qui vult aliquē prouocare ad amandum se, dat sibi aliquod munus in quo maxime ille delectari solz cuius amicitiam desiderat **S**ic saluator noster videns hominem errare in consideratione et appetitu creaturarum, et nimis alienatum a suo creatore et saluatore, proposuit sibi species notissimas et gratissimas et necessarias, quas nullo pacto ignorare cōtēpnere vel obliuisci poterit sub quibus inuisibilem gratiam et spiritualia carismata abscondit, per que facillime homo adiuuatur reuocatur et ammonetur vt suum creatorem et saluatorem agnoscat et ex corde diligit nec ab eo vniq;

recedat. Hec est magna gracia quam ipsū sacramētū
venerabile operatur in eo qui, illud digne sumit, vn
de et eukaristia nuncupatur idest bona gracia. Pri
mo igitur causat in homine cognicionem dei ma
gis et magis quia non de nouo. alioquin qui nullā
haberet cognicionem dei grauiter peccaret si accede
ret. Et hoc representant nobis species ille sacramēta
les scz panis et vini. nichil enim nobis nocius ē ci
bo et potu quibus cotidie vescimur nec de re aliqua
sic sollicitē inquirimus sicut de qualitate eorū que
intra nos sumimus quia ex hīs dependet vita nos
tra. Et sic silogizandum est de isto cibo spirituali q̄
notissimus efficitur illis qui ipsum digne et frequē
ter sumunt. et generat sollicitudinē illam sanctā in
anima vt semper illum amplius scire concupiscāt et
sobrie ac reuerenter discutiāt quid et quale et quan
tum sit quod tractāt. vnde et ob hoc dicitur panis vi
te et itellcūs quo iusti hic ī via et illic ī prīa cibātur
ac illuāntur. Ecce superio dictū ē q̄ hoc sacramētū
representat memoriā diuinitatis. hic autē super ad
ditur q̄ etiam causat noticiā diuinitatis idigne su
mentibus. hoc autē nō posset nisi esset panis viuus
et itlectualis de celo descendēs. hec eī tā excellēter
magna sūt vt ea nō cristo inferior operari preualeat
qz nō nouit prēz nisi filio et cui filio voluit reue
lare. secūdo causat hoc sacramētū in aīa gratitudinē

Magis quā quod sanctū
sunt sacramētū operatur
quod digne sumit
Deo quod digne dicitur
sunt panis et vinum
hominis ad cognitionem
dei magis et magis

panis vite et itellcūs
hic in via et illic in prīa
cibantur et illuāntur

representat memoriā
diuinitatis et filio

homo nouit prēz nisi
filio et cui filio voluit
revelare

siue conplacenciam quandam iter deum et se, vt mu-
tuo sibi conplacent ac se inuicē diligant. **Q**uod ite-
rum species isti sacramentales nobis indicant. **B**ona
namq; cibus gratus est homini valde et diligibilis z
prouocat appetitum et delectabiliter sumitur. **P**ari-
formiter ista spiritalis refectio quia optima ē ideo
gratissima est et maxime prouocat affectum huma-
num ad amandum deum. **D**eus autē diligit diligen-
tes se quare seq̄tur. q̄ maxima delectatio generatur
ī sumptione hac spūali propter mutuam caritatem
adinuicem vnde dominus dicit. **Q**ui māducat me et
iple viuet propter me. **T**ertio hoc sacramētū nostrā
necessitatem et indigenciam supplet spiritaliter qz
sustentat et roborat nostram infirmitatē. auget nos-
tram peruitatē. et reparat nostrā mortalitatem. **E**t
hec similiter clare representātur per spēs sacramēta-
les. quia panis et vinū corpus lassū fortificāt ad la-
borādū. paruulū nutriūt ad icremētū. et famelicū
refocillant cōtra mortē. **S**ic istud sacramētū primo
sustentat animā ne deficiat. secūdo roborat ne succū-
bat. **t**ercio nutrit vt crescat. q̄rto preseruat ne mori-
atur. vnde et dominus dicit nisi manducaueritis
carnem filii hominis et biberitis eius sanguinem
non habebitis vitam in vobis. **Q**uarto hoc sacra-
mentum causat vnitatem in ecclesia. quia qui indig-
ne illud sumit caritatem ampliorē consequitur que

Johnnis 6° Qui manduca-
rit et biberit me et
vixit in vitam eternam

Sacramentum susten-
tat animā ne deficiat
2° 2° roborat 2° reparat
vt ac fiat q̄d vult
Nisi manducaueritis

Et vnitatem causet

omnia facit esse communia. Et hoc etiam in specie-
bus sacramentalibus palam ostenditur. quia ex mul-
tis granis vnus panis conficitur. et ex multis race-
mis vinum confluit sic ex multis fidelibus virtute
huius sacramenti vna ecclesia constat. vnde dominus
dicit. Ego in medio vestrum sum. Item augustinus
O sacramentū pietatis. o lignum vnitatis viculum
caritatis. Ex quibus omnibus concluditur quod hoc vene-
rabile sacramentum est multiplicis gratie collatiuum
et ex se ipso habet virtutem gratiam conferendi. quia
auctor omnis gratie ihesus christus dominus noster in
eo continetur qui sicut in mundum visibiliter veni-
ens contulit mundo vitam gratie. ita in hominum sacramentali-
ter veniens vitam gratie operatur. et eundem effectum quem pas-
sio christi fecit in mundo hoc sacramentum facit in homine. nec ali-
quis horum gratiam vel habere potest ante susceptionem huius sacri. nisi
ex aliquo voto ipso. vel per seipsum sicut adulti. vel vo-
to ecclesie sicut paruuli. Et hoc iterum est valde mirabile
quia nemo debet accedere nisi habeat gratiam et tamen nemo horum gratiam
nisi per illud quod nōdum accepit. tanta siquidem est efficaciam
virtutis huius sacri quod etiam ex voto ipso aliquis gratiam conse-
quitur per quod spiritualiter viuificetur quam accepta iam digne
accedit ut gratia augeatur et vita spiritualis perficiatur ut
scilicet homo perfectus sit in ipso per coniunctionem ad deum. Hoc
autem habet actus sacramentalis supra actum virtutis.
quod in omni actu sacramentali digne peracto aliqua

*Similiter quomodo vnus
panis conficitur et ex
multis racemis vinum con-
fluit. Sic et in huiusmodi*

*augustinus dicit O
sacramentum pietatis
O lignum vnitatis viculum
caritatis*

*omni effectum facit in
homo sicut passio christi
in mundo susceptionem non habet
gratia quod si post susceptionem*

noua grā actualiter ifūdatur. nō at̄ i oī actu virtutis
quīs tamē oīs. actus virtutis sit meritorius. et hoc
est valde notabile. vnde p̄ q̄ sit salubre lepius cōfi-
teri et celebrare ceteris paribus. eo q̄ tociēs quociēs
noua grā ifūdatur. **S** forte dicat aliquis simplex sa-
cerdos. ego coi more soleo me libēter preparare ad
celebrādū. et tamē nūq̄ lētio huiusmōi grās. ergo ti-
meo q̄ seper indigne accedo. Cui respōdēdū ē. q̄ ad-
huc mirabilis ē q̄ nō solū predcē grē tibi cōferūtur
imo si bona volūtate facit quod in se ē sufficiēter se
preparādo. tūc quociēs celebrat. tociēs cōfertur tibi
a vero deo qui nō mētatur eterna gloria. q̄ tamē oī-
no nō sentit. **E**cce mirabile super mirabile **P**ro cuius
itellcū ē sciēdū q̄ hic ē multiplex modo loquēdi. qui
dā dicūt q̄ nō est de rōe sacrī q̄ diu per fidē ambula-
m̄ q̄ hō grē lētīmēta hēam̄. **A**lii dicūt q̄ nō est ex
parte sacrī. s̄ ex parte nrā quia forte adhuc minus
purgati sumus a fecibus passionū et tumultu veni-
aliū! que actualē refectionē spūalis dulcedis īpediūt
licz nō tollāt augmētū gracie vel caritatis. **E**t datur
exēplū de cibo corporali cuius sapor faciliter īpedi-
tur propter īperfectiōz ligue nichilominō eq̄ bene-
vz ad nutriēdū. alii dicūt q̄ tā ex parte presbri suffi-
ciēter se preparātis q̄ etiā ex parte sacrī īterna deo
cō actualiter merito lētiri debet̄ prout etiā ī plimū
at̄igit s̄ nō nūq̄ clēmēs domiō ex magna mīa tollit

Accipit homo nouum
quod in Sacramento
dicitur salubre si q̄
fuit et celebrat

Simplex sacerdos q̄
dicitur ego gmm̄ noui
solito me preparare ad
Sacramētū celebrādū
q̄ nō sumo gmo
quā q̄ indigne accedo

Mirabile super mirabile

quod in nōo 20390
2041 p̄sent

lesibile deuocōz a cordibō elcōrū propter bonū ipō-
rū vt āplius proficere studeant. aut superbiā euitāt
aut loco purgatorii illis cedat q̄ hic debita solacōe
ad tēpō priuātur aut q̄ xpō vicē repēdāt q̄ ī oblacōe
quā pro eis ī cruce fecit derelictō fuit ī tā amara pe-
nalitate. **Q**uid ergo mirū si presbiter q̄ xpistū re-
presētat variis tēptatiōibō exerceatur ī oblacōe eadē
propter has cās aut alias que diuīa pietas elcis suis
expedire nouit. variē dona ipīs nō ncāria dispēsat.
nez turbari nimiū debēt quali ei nō placeāt opera il-
ta scā que ex bona volūtate licz arida procedūt. vnde
credēdū ē q̄ tūc āplio merentur sicut solz exēplifica-
ri de hīs q̄ propriis stipēdiis militāt. vbi pro optia-
rlā datur a lcīs doctoribō vt celebratur nō tātū iter
roget si sibi deuotus appareat recollectus z tranq̄l-
lus quantum si precepta seruauerit dei et seruare
proponit si quid insentimentis suauibus enī additū
fuerit diuine largitati grācias agat nez propriis me-
ritis ascribat. paratus carere quando domino pla-
cuit isuper sciēdū q̄ nō nulli magnū habēt deuocōz
z otinūā sz nesciūt āt nō aduertūt se hrē deuo cōz. si-
cut cōter otigit illis q̄ sēper ī deliciis viuūt putāt se
nō deliciose viuere q̄bō expedit valde vt aliquādo ad-
uersil tīgātur. q̄teno vexacio tribuat eis itellectū vt
grati sit silitur plēl bene viuūt z tamē putāt se nō be-
ne viuere propter aliq̄ tēptacōz vel tiōrē superflūū

Quid sit de purgatorio

presbiter & quid exp. sentat

Exemplū q̄ propriis stipēdiis militāt

Comptolium Galathis

contigit oli galathis. quibus per increpacōz aplūs dixit
currebatis bene **ꝛ**. ex q̄ bō elicitur vna spēs huilita
tis q̄ nō iuxta propriā estiacōz d̄z q̄s seiplū facile iu
dicare an deuoto sit ā nō. vel vtrū bene viuatur aut nō
si boue voluntatis fuerit. sed semper deo gracias a
gere q̄ tam pie eum respicit supra q̄ meruit. et nō
āplio derelictus ē sicut forte pctā. preterita exigūt q̄
sic scēiūt nō peruā deuocōuē habēt. hec d̄cā sit pro q̄
licūz cōsolacōe illorū qui nimia scrupulositate vexā
tur quādo nō habēt deuocōez sēlibilē trahētē eos ad
celebrādū. dixit q̄dā notabile verbū. **Quādo nō scō**
deuocōz tūc āplio festio ad celebrādū vt acq̄rā michi
deuocōz veluti frigidō festiare solz ad ignē vt calesi
at. Est etiā pro r̄lā tenēdū q̄ q̄ ntūcūz largitur cōis
cās percipit effectō hō venerabilis lacri tamē sēper
q̄ diu hic ī fragili carne viuūt īperfecē refectōez hāc
luit et h̄z. ī futuro at scz ī statu glē perfecē reficietur
q̄ at dictū ē q̄ ecia effcūs hō sacri sit collocatō glē.
sic p̄z qz iā coicās fcūs ē vnū cū xpō. et ergo ē filio
dei per adopcōz sicut ille per naturā. si ergo filio et
heres. **Qz** at nō statī itroducitur hoc nō ē ex parte sa
cri. s̄z ex parte sui. qz adhuc vīculo carnis hic tene
tur. quo soluto si perfecē vnito fuerit xpō sēpiternā
glāz sine mora percipiet. vt at perfecē vnietur d̄z q̄
diu viuūt s̄l opati xpō cotidie crucē portādo quatez
postea cū iplo simul glorificetur. vt apostolo dicit.

Nemo debet seipsum facile
iudicare an deuotus sit
an non sed se deo gratias

Quādo nō sumo deuoto
tunc amplexus festio ad
celebrādū vt acq̄rā
michi. Deuocōne per h̄c
frigidus festio ad ignē

Qui dignus celebrat q̄
adoptionis et sanguinis

Vt autē gratias agat
tunc d̄z quā dicit venit s̄l
opati xpō tunc videtur
portando

Sexto est aduertendū. q̄ sunt plures alii indi-
 recti effectus iplis benedicte eukaristie quos
 digne cōmunicās cōsequitur per quandā cōcomitā
 tiam ad effectū principalem. qui effectus etiā nulli
 alii cōmunicari possunt. s; tantū manēt in sumēte
 sacramentū sicut effectus principalis. huius ratio
 sumitur etiā ex speciebus sacramentalibus et vlu ea
 rum q; bonus cibus et potus p̄cipaliter quidem
 bene nutriūt x̄. ad bonam aut̄ nutritionē sequitur
 cōmuniter bonus color in facie / pulchri crines ī ca
 pite / cutis lenis in corpore toto. et alia similia. sic ī
 presenti est similiter dicendum. quia enī per hoc sa
 cramentū homo magis vnitur deo per augmētum
 caritatis. restat q̄ efficiatur amicus dei / specialis / et
secretus / ac familiaris. vnde quicquid talis amicitia
 solet generare inter hoīnes suo modo natui ali. hoc
 solet istud sacramentū benedictū causare inter deū
 et hominē mō suo gratioso. amicorū aut̄ idem est
 velle et nolle. Igitur nō solū illas magnas gratias
 supra tactas christus confert digne manducanti se
 que sūt simpliciter necessarie ad salutē. verū etiam
 alias minores que sunt de bene esse. que spectāt ad
 quandā decentiā. siue ornatū anime. et ponūtur cō
 muniter tres s; dimissio venialiu: relaxatio reato
 pene. et preseruatio a peccatis futuris. Ex his plu
 ra alia moilia pulcherrima pullulāt quibus christi

*Bonus cibus et potus. bene
 nutriunt. s; in p̄d. t.
 Sacramento magis vnit
 deo p̄ augmētū caritatis*

*hoc modo istud sacramentū
 confert. sicut nō. dicitur
 hominibus et idem velle
 et nolle*

*et q̄ q̄s agis magis vnit
 confert et dicitur deo
 ad salutem*

Spōsa id est anima deuota ornatur. ne maculam vel
rugam cōtrahat. sed vt sit tota speciosa sicut lilium
inter spinas. ex primomodo nāq; sequitur q̄ ille de
cor vultus quem tumultus venialium sine intermis
sione fulcare solet velimus nolimus. per huius sa
cramēti efficacitā reu irascit. peccata enī venialia de
colorant animam et fuscā reddunt. ac christo eius
sponso minus gratā. et secundo anima decoratur si
cut crinibus pulchris. sponsa enim que crines non
habet scabiola et immunda reputatur. sic anima q̄
diu purgabilia habet christo perfecte coniungi nō
pōt. et ideo ipē eam per hoc sacramentum perfecte
ab omni reatu pene mundat. ex tertio anima vesti
tur et tegitur quasi cute lenissima placidissima et se
renissima. sponsa enim si pellem habet rugosam ri
gidam et vlcerosam aspernabilis est. sic anima quā
diu subiacet variis cōcupiscentiis et passionibus ac
aliis motibus turbulētis in christi amplexus nō ad
mittitur. et ideo eam per gratiam huius sacramēti
a fomite purgat. et a malis inclinationibus refrige
rat. et preseruauat. ne iterū in pristinā turpidinē cor
ruat quatenus sibi iugitur adhereat. iam mūdata.
decorata. preseruata. **Q**uando igitur sentimus nos
rarius peccatis venialibus subdi. carnalibus moti
bus agitari. passionibus vrgeri. iracundie facibus
succendi. indignatione inquinari. sospitionibus fa

9
ti jari. impaciētie vitio rotari iuuenibus. de sideriis
inflāmari. iudiciis temerariis inquietari. ceterisq̄
cotidianis distractionibus et defectibus substerni.
tunc grās agamus corpori et sāguini saluatoris no-
stri iesu. quoniā suum effectum operatur in nobis
et qz per hec omnia supradicta promouetur homo
in amicum dei specialē secretū ac familiarem. ideo
plura alia specialia secreta ac familiaria dona non-
nunq̄ digne cōmunicās cōsequitur. que mihi ac mi-
hi similibus penitus iguota sunt. quare āplius ali-
quid de his scribere verecūdia prohibet. hoc tamen
addendum est q̄ pro caris suis aut aliis pro quibus
volunt fiducialiter intercedere possunt et crebro fa-
cilime exaudiuntur. **Item** q̄ efficiuntur oibus suis
inimicis fortiores iuxta illud cris. **Vt** leones flam-
mam spirantes sic ab illa mensa discedimus. terri-
biles effecti diabolo. scz virtute christi. **Sz** forte di-
cat aliquis. si tanta prestantur presbytero digne ce-
lebranti. aut alteri digne cōmunicati. mirum est q̄
prohibetur quidam propter leuē aut nullam culpā
abstinere a sumptione tam salutaris sacramenti. et
q̄ etiam laici rarius admittūtur. **Dicendum** q̄ hoc
sit ad precauendum periculum cōtemptus siue per-
uipentiōis. quod accidere solet circa cotidiana. et iō
ilitutus est debitus modus locus tempus et cetera

Sextimo est aduertendum q̄ sicut supra tactū
est. hoc sacramentum simul est et sacrificium
et sacramentum. sed rationem sacrificii habet in qua
tum offertur. rationē autē sacramenti in quōtum sumi
tur. Et ideo effectum sacramenti habet in eo qui su
mit. de quo iam aliqua dicta sunt. Effectum aut sa
crificii in eo qui offert. vel in hiis pro quibus of
fertur. de quo iam restant aliqua hic subiungenda
Et vt verum fatear quantum conicere potero. vix a
pud paucos antiquos hec materia reperitur expla
nata. Sed moderni doctores scz sanctus **Thomas**.
Albertus. bona ventura et quidam alii plenius ip
sam dilucidauerunt. Ratio est vt cuidā placet. qz oc
casio se nō prebuit tunc propter feruorem deuotio
nis quem fideles habuerunt in illis diebus quia nō
aspirabant ad sacramentum propter rationem vti
litate sed caritatis. In his autē diebus nouissimis
habundante iniquitate et refrigescēte caritate am
plius querunt homines que sua sūt. propter quod
prochdolor multi presbyteri reperit̄ur. qui paraci
ores sūt celebrare propter vtilitatē sacrificii q̄ pro
pter suauitatem sacramenti. vbi tamen ceca mente
nimis decipiūtur. si enī diuinā caritatē preponerēt
vtiq̄ temporalis vtilitas eis copiosius proveniret.
Et sicut nō cēs euangeliū enuntiant propter salute

*hoc sacramentum simul e
sacrificium et sacramentum
Sacrificium in quantum offert
Sacramentum in quantum
sumitur*

*h̄c agit effectum in eo qui
sumit
Effectum aut sacrificii in
eo qui offert vel in hiis
pro quibus offertur*

*Sed vix q̄c materia apud
paucos antiquos reperit̄ur
explorata Sed modernis
doctores Sanctus Thomas
propter aliquos p̄ dno
nomen qui habuerunt
illo tempore*

*In hiis aut nouissimis
diebus iniquitate
abundante in quantum
amplius querunt que sua sūt*

*Multi presbyteri esto
tempore propter utilitatem
magis celebrant quam
propter suauitatem sacramenti
ubi ceca mente et de
cipiuntur nimis*

*Sic etiam nō omnes
euangeliū enuntiant
propter utilitatem
Sed propter lucrum eius
quod sūt*

audientium. sed propter questum. ita nō omnes sa-
crificant propter honorem diuinum sed comodum
propriū. **E**cce quāta mala facit cupiditas vsq; ad
huc. q̄ olim fecit inuidia caypha pilato et sinagoga
illa sathane vt christum filium dei benedictum ven-
derent et impie occiderent. hoc deinceps operatur ī
vālis perditionis vsq; nunc. vt eundem in hoc vene-
rādisimo sacramento mercationi exponant. ac indi-
gnis manibus sacrificare nō expauescant. et vt bre-
uiter ad propositum veniamus. fertur nonnullos
fuisse ita hac miserabili lue cupiditatis execatos. vt
īdifferenter oblatiōes et elemosinas aut redditus si-
delium susciperent. nec quid q̄ amplius preter so-
lita suffragia pro ipsis facerent dicentes hec vel si-
milia verba. capiamus quicquid veit vna missa me-
lor est quā aurum totius mundi. sufficit semel ce-
lebrare pro omnibus. fuerūt et alii qui dixerūt mo-
destius quidē sed nō minus ipie fecerunt. dixerunt
nanq; promittamus quidem eis quocūq; missas
petierint nos tamen nō obligamur eis quia misse
emi nō possunt alioquin simoniaci efficeremur. hī
et aliis modis variis ritum ecclesie subuerterunt.
Quod videntes sancti doctores occurrerūt abusiōi
et ignauie isti nepharie materiam hanc declarantel
ad liquidum. ne solita obseruantia pie mris ecclesie

*Ecce quanta mala quō-
dam fecit inuidia
Caypha et Pilato et Syna-
goga illa Sathane vt
Christum filium dei venderent*

*Indignis manibus
sacra non expauescant*

*Dicitur foris a nonnullis ex-
ecatos qui indifferenter
oblationes et elemosinas
aut redditus suscipiunt
ut dicitur in libro
quocūq; veit vna missa
melior est quā aurum
totius mundi. Sufficit
semel celebrare pro omnibus
Sunt et alii qui dixerunt
promittamus quidem eis
quocūq; missas petierint
nos tamen non obligamur
eis quia misse emi non
possunt alioquin simoniaci
efficeremur. hī et aliis
modis variis ritum ecclesie
subuerterunt*

quā spiritus sanctus indefinēter et infallibiliter re-
 git oblitaretur. et fundat se cōmuniter in hac cōsu-
 etudine sollēni quā ecclesia observavit semper vsq[ue]
 hodie. applicata ratione huius termini sacrificium
 cum allegationibus scripturarū et auctoritatibus a-
 tiquorū. et quibusdam exemplis fidedignis. et vt i-
 troitum habeamus ad plenam huius mere notitiā
 inquirendā. **E**st primo notandum. q[ui]d sicut effectus
 eucharistie sub ratione sacramenti sumitur ex ipsis
 speciebus sacramentalibus. ita effectus eiusdem in-
 quantū est sacrificiū accipi d. bet similiter ex aliquo
 corporali et nobis notissimo p[ri]ncipio. siue operati-
 one exteriori. per cuius similitudinem ducamur in
 cognitionem spiritualium. quod est cōmune oībus
 sacramentis. et sacrificiis. **S**icut enī aqua lauat sor-
 des corporis. ita baptismus qui per aquam exhibe-
 tur lauat sordes aīe id est peccata. **E**t licet panis et
 vinum nutrit corpus. sic sacramentum altaris sub
 ratione sacramenti quod sub sp[eci]ebus panis et vini
 cōtinetur nutrit animā. pariformiter sicut munus
 vel opus gratum placat hominē cui ipēditur. ita sa-
 crificium altaris quod in specie muneris et corpo-
 ralis operationis perficitur placat deū cui offertur
Sacrificiū enī dicitur quasi sacrū factum i[n] honore
 soli deo debitū. cū aliqua sollēnitate ad eū placandū

articulos sancti p[ri]ncipii

Effectus eucharistie

duplex lauat sordes corporis
Ita baptismus qui per aquam exhibetur
lauat sordes aīe

Et sunt panis et vinum
nutrit corpus
Sacramentum altaris
sub speciebus panis et
vini continetur nutrit animam

Sicut munus vel
opus gratum placat
hominem cui ipēditur

Sacrificium quasi
sacrum factum in honore
soli deo debitum

et hec est propria acceptio huius termini sicut in pro-
posito utimur eo. generaliter tamē sacrificium pōt
dici quicquid fit ad honorem dei. siue spūaliter siue
corporaliter. iuxta illud. **S**acrificiū deo spūs zc. **E**t
sicut duo sunt modi manducādi. scz sacramētaliter et
spūalis. sic etiā sunt duo modi sacrificādi. scz sollem-
nis siue exterior qui non debet nisi vno modo fieri
sicut de sacramēto dictum est. alius est spūalis siue
interior. qui oī loco et tēpore fieri debet iuxta illud
omni tēpē benedic deum. et illud o3 semper orare et
nunq̄ deficere. **B**enedic dñō in oī loco dnationis
cuius et cetera. **A**pplica cōsequēter sicut supra. quō
scz primus modus est cū periculo quia pōt idigne
fieri. secundus semper sit secure. nihilominus ip-
sū sacrificiū realiter exhibitum cū debita cordis cō-
punctione perfectius est et plus impetrat. **E**t sicut
cōsecratio nō potest fieri nisi per sacerdotē. sic nec
immolatio. **F**ideles autē vtrancq̄ participāt. ecce iam
habemus fundamentū siue principium ex quo vltē-
rius procedere possumus: docemur nāq̄ per ista ex-
teriora et corporalia qualiter interiora et spūalia or-
dinare debem. et hoc valde est nobis cōnaturale et
suaue. quia omnis nostra cognitio a sensu incipit
habet. **V**nde sicut ad oculū videm. q̄ qui est in grā
alicuius p̄cipis ille solet sibi propinare aliquod ca-

*Sacrificium dicitur quicquid
fit ad honorem dei siue
spiritualiter siue corpore
valde
Sacrificium vero spiritum
cor gratiam et hinc
Et duo modi manducandi
in sacramentibus et
spiritualis*

*Omni tēpē benedic deum
oportet semper orare et
nunq̄ deficere*

*Consecratio nō potest fieri
nisi per sacerdotem
ne immolatio
Et totum fundamentum
habemus et principium*

*Exemplum
Qui est in gratia alicuius
principis ille solet sibi
propinare aliquod carum
minis*

rum munus. vel exhibere sibi aliquod gratū obsequiū
quū vt in grā eius permaneat ac magis crescat. **Et**
ita. nam si ille princeps virtuosus est. tūc ab amico
suo gratāter ista recipit. qz videt bonā volūtate suā
et multa maiora sibi reddit. et maxima promittit in
futurū insuper si aliquid sibi dicit libenter dimittit
et totū relaxat quicquid illud ē propter feruentē a-
more quē in eo cōsiderat. prouidet ei etiā de cōsue-
tudinibus et ab inimicis defendit nec quidquid ei negat
quocūque iuste ac pie desiderauerit. **Et** quāto crebrius
hūmōi munera vel obsequia prestat / tāto carior effi-
citur vsqz ad perfectā amicitia. **Q** si alter aliquis e-
adē munera et obsequia presterit cū minore tamē
studio placēdi gratul quidē est. minus tamē impetrat
et minus ei dimittitur si debito obnoxius teneatur
Si tertius adhuc minus diligit. minus etiā impetrat.
si quartus ultra hūc adhuc in minore amicitia fue-
rit. etiā secundū hoc recipiet. et sic de cōsue-
tudinibus aliis pari modo erit iudicandū. principes enī virtuosī magis
affectū pelāt quā donū. Nihilominus tamē propter
innatā sibi probitatē neminē aspernātur quātūcumque
etiā parū obsequii aut dilectiōis impenderit. nec eos
quos aliquo mō beniuolos cōsiderāt etiā si nihil ha-
bent irremuneratos abire sinūt. cōtingit etiā nonnū-
quā quod amici huius nō possūt venire ad prefatā pri-
cipis ita quod per nūcios mittere oportet que libenter ei pro-

64
Aliud exemplū potest
quod in minore amicitia
potest in primis gratia

Et si minus ad huc
minus minus dicitur

pinarēt. tūc si nunciū bonus et fidelis est multū
cōfert ad grām impetrandā. si malus nihilominus
princeps propter caritatem mittētis gratanter reci
pit. si aut̄ infidelis fuerit nunciū et fur. et nō prele
tat. tunc multiplex dampnū sepe mittēs incurrit q̄
uis gratiam principis nō amittat. furtum suspen
diū non effugiet. similiter et malus nūcius offerē
do gratū munus aliis gratiā. et sibi ipsi quādoq; pa
tulum procurat. dicente principi munus reserua
te. sed portitorē suspendite. qz̄ ipius ē. Per hec aut̄
similia oꝝ nos deuenire in cognitionē eorū que nō
videmus aut non intelligimus. ptās enim et status
huius mundi a deo est. exemplatus ab illa superna
curia cuius cōditor et gubernator deus est. applicā
do igitur paradigma nostrum ad materiā presentē
dicimus. qz̄ princeps virtuosus dominus deus est.
amici eius qui nōdū ad faciē eius peruenire possūt
boni sūt christiani. quorū quidā perfecti sunt quī
dam īperfecti in caritate. munus tamen quod offe
runt cū grato obsequio. sacrificiū altaris ē cū operi
bus misericordie et aliis virtutū exercitiis. nunciū
qui illud deferūt sūt presbyteri. qui si ī caritate sūt
multū profunt propter orōnes et deuota desideria
si nō et tamē celebrāt tunc aliis profūt. et sibi ipsis
nocēt si celebrare negligunt pro his quorū debito
res sunt. tunc tam sibi ipsis quā etiā illis multipli

*princeps nunciū et fur
sed portitorē suspendite
qz̄ ipius ē*

nunciū sūt qz̄ presbyteri

citer nocēt. et quia in seruicio tanto indigne et in-
deliter agūt. certa dampnatio eis proueniet a iusto
iudice. nisi i hac vita misericordiam consequantur.

Octauo est aduertendū pro āpliori declaratiōe
premissorū. q̄ quāuis ecclesia non habet nisi
hoc vnū sacrificiū tamē melius prouisa ē quā olim
fuit sinagoga que plura habuit. et hoc propter tria
que in donariis placatiuis maxie attēdi solz. primo
propter ipsius preciositatē. et dignitatē. secūdo pro-
pter ipsius utilitatē. et cōmoditatē. tertio propter
ip̄o efficaciam et virtuositatē. hec nāq̄ reddūt quod
libet munus acceptū et per cōsequēs placatiū: pri-
mo istud venerandū sacrificiū preciosius et digno-
ius est quā oīa sacrificia legalia qz in eo continetur ve-
rus filius dei et filius virgīs marie christus iesus
rex regum et dominus dominantīū. et passio eius
represētata. quare nō solū est gratū propter deu-
tionē offerentis / sicut illa / sed etiā gratissimū pro-
pter seipsum. neq̄ vmquā de isto dici potuit sacrifi-
cium et oblationem noluisti. aut nō placuerūt tibi
et cetera sicut de illis scriptum legimus. secūdo ē
commodius et utilius quā omnia illa. hoc patet nā
ritus eius modestissimus est sine omni grauitate
mundissimus sine omni impuritate. facilius sine

*Solutio quod h' solū habz
Ecclesia sicut tenet melius
p̄missa q̄ quā olim
sinagoga q̄ plura habuit*

*primo p̄t ip̄o s̄uo
dignitatē et dignitatē
2o p̄t ip̄o utilitatē
3o p̄t ip̄o efficaciam*

omni difficultate simplicissimus sine omni curiositate
ecce quam commodum est dicitur ei commodum quasi cum modo
datum. vltus eius etiam vtilissimus est: quia cum sit
minime preciositatis quo ad materiam. et minime
difficultatis quo ad exercitium ac minime scilicet ita
dinis quo ad preparationem. tamen omnibus illis antefertur.
que fuerunt valde preciosa operosa et curiosa.
quare etiam dicuntur graue iugum quod non potuerunt
portare patres illi. licet conuenienter fuerit impositum
dure cervici. reuera non possunt fideles torqueri de
hoc sacrificio et dicere. quid temptatis imponere iugum
grauissimum in humeros nostros. quod non potest
non poterit. sed magis gratias toto corde agamus do-
mino piissimo. qui suauissimum memoriale et munus
peculiare. ac solatiu speciale nobis in hoc sacrificio
reliquit quo salubriter vti possumus ad omnia que non
sunt salutem expediunt. tertio istud sacrificium venerandum
est maioris efficacie et virtuositatis ad placandum
et impetrandum. quam tota illa grandissima congregatio
legalium victimarum. hoc apostolus aperte dicit ad ro-
manos viii. qui etiam proprio filio suo non pepercit sed
pro nobis omnibus tradidit illum. quomodo nun etiam
cum illo nobis omnia donauit. ipse namque cum lac-
rimis et clamore valido offerens semetipsum. ex-
auditus est pro sui reuerentia et factus est omni-
bus obtemperantibus sibi causa salutis. quare iam

*Grati iugum quod non
potuerunt portare
illi sunt dixerunt
petrus Quid temptatis
ponere iugum quod
non potest portare
quod nobis prodesse
non poterit*

*Romano 4 8 qui pro
filio non pepercit sed
nobis omnibus tradidit illum
Quomodo etiam non omnia
illo donauit
Ipsi namque cum lacrimis
et clamore valido offerens
semetipsum exauditus est
pro sui reuerentia et factus
est omni obtemperantibus
sibi causa salutis*

nihil dampnationis aut desperationis siue p[er]silla-
 nimitatis aut diffidentie est his. qui sunt in christo
 iesu. Nec sunt nobis maxime cōsolatoria et iocunda
 quā diu enim in hac lacrimarum valle sumus non
 sic sumus omnipotentes aut omīscientes sicut su-
 mus omnivocentes. multa siquidem volumus sed
 pauca scimus et adhuc minus possumus. et ideo si
 nō haberemus informantē et adiuuantem inter tot
 et tanta pericula nihil restaret nisi desperare. sed in
 hoc summe cōsolamur. q[uod] aliquid possumus per gra-
 tiam bone voluntatis facere. per quod meremur il-
 lud adipisci quod ex nobis nō haberemus. sciremo
 aut possemus. hoc autē fit per huius salutaris ho-
 stie immolationē. nā omnia que iuste aut pie a deo
 possumus petere. per eam possumus efficaciter im-
 petrare de hoc nullo modo est dubitandū. alioquin
 nō haberemus rectam fidem. sicut enī sacramenta
 efficiunt quod significāt. ita etiā sacrificia efficiunt
 quod significāt. proprium autē sacrificiorū signifi-
 catum est. q[uod] deus per ea placatur. igitur si rite exhibentur
 verissime deum placant. deū honorificant. deum ad clementiā
 prouocāt et nobis quod petimus impetrāt. **Q**uod si alia
 minora sacrificia hoc potuerūt. q[uod] tomagis istud
 excellentissimum quo nullum aliud
 nedū est sed nec esse poterit dignius. sed forte dicat

Sequit[ur] ibid[em]
 Quare nihil in dampnatione
 non est desperationis
 sine persillimitate aut
 diffidentia ex hys qui sunt
 in christo iesu

Multa volumus sed pauca
 scimus ad huc minus
 possumus. Sed si non
 haberemus informantem
 inter tot pericula

Sacrificia deum placant
 et ad clementiam deum
 prouocant et nobis
 quod petimus impetrant

*Quis est digna
preparatio ad rite ad
sacrificandum*

*Si vis digno sacrificare
sine digno quominus
& contra*

*Oramus pro duobus
bonis et malis et
remouendis*

*Bona sunt duplicia
corporalia et spiritualia*

quis. que est digna preparatio ad rite sacrificandū.
Respondetur q̄ eadem que est ad rite cōmunicandū
Si vis digne sacrificare stude digne cōmunicare. et
contra. nihilominus vltra rationē sacramenti hoc
habet sacrificium speciale q̄ illis pro quibus offer
tur impetrat cōtritionem si in mortalibus peccatis
sint dum tamē ipsi nō ponant obicē gratie. sacramē
tum autē semper obest indigne cōmunicātibus. que
ritur etiam que sint illa specialiter pro quibus so
let ecclesia sacrificare. **R**espōdetur q̄ pro illis pro
quibus solet orare. vt clare patet in officio missæ et
in canone. vbi orationes precedunt et sacrificiū sub
sequitur. **E**t iterum orationes quedā supponuntur
quasi pro grātiarū actione et cōfirmatione illorum
que iā cōsecuti sumus. **O**ramus autē cōmuniter lo
quendo pro duobus scilicet pro bonis consequēdis
et pro malis remouendis. **S**uper oramus vt boā
collata nobis multiplicentur et cōseruentur. **B**ona
autē sunt duplicia scz corporalia et spiritualia. siue
temporalia et eternalia. aut exteriora et interiora.
que omnia nobis a domino dari petimus. **C**orpora
lia sūt sanitas / prosperitas / pax. tēperatus aer. fru
ctus terre. domus. vestimētū. cibus. potus. et oia alia
que ad hūanā nccitatē vtilitatē ac honestatē perti. et
pro q̄ bus orat ecclia z sacrificat qz nō possumo lin

his viuere in hoc fragili corpore . iuxta illud sapiē-
tis. da victui necessaria . bona spiritalia sunt duo .
scilicet gratia et gloria . ad gratiam pertinent omēs
virtutes dona spiritus sancti et alia similia . ad glo-
riam pertinet visio dei . societas factorum et glori-
ficatio corporum ꝛꝛ ; secūdo petimus pro malis re-
mouendis quę sunt ī duplici differētia quia quod-
dam est malum culpe . vt peccata et vitia . quoddam
pene et hoc dupliciter aut eterne vt inferius aut tē-
poralis vt multiplex afflictio infirmitas bella pe-
lulētie carilitie purgatorium et similia . pro quibus
omibus ammouendis et mitigandis et auertendis
sancta mater ecclesia orare et sacrificare solet . et ad
hoc habet aptissimas preces et collectas et informa-
tiones in officio suo per circulum anni semper con-
cludendo ī christi nomine . quia etiam semper exau-
ditur ad salutē . qui aliter petit non fideliter orat sꝫ
gentiliter postulare videtur . et si exauditur magis
redit sibi ī periculum q̄ suffragium . ex quibus pz
qꝫ quecunꝫ per hoc sacrificium impetramus secu-
re accipimus . quando etiam ad votum non exaudi-
mur . tunc nequaquam estimare debemus nos re-
pulsos sed constanter tenere hoc melius nobis esse
negatum . Et hec est valde magna gratia . quando
nō datur quod obesse pollet . sicut pius pater p. ero

*da victui necessaria
bona spiritalia sunt duo
sꝫ gratia et gloria*

*Secundo petimus pro
malis remouendis*

*Sancta mater ecclesia
orare et sacrificare solet*

apud Augustinum
suo nō dicit ut ledat
tutellum tradere non vultne se ledat.

Nono est aduertendū quā sit salute sacra ho-
stias imolare: quod ex iam dictis clare patet.
Vnde consulendum est vniuersis fidelibus cuiuscū-
q; status aut conditōis siue peccatoribus siue iustis
q; diligenter procurēt pro se missas fieri. si possūt
si non habent sacerdotem aut solatium sustentandi
ipsum. tunc libēter audiant tamen diuina cum boā
voluntate et sufficit domino. Dicētes hec aut simi-
lia. **Tu** domine misericordiarum qui vniuersa scis
antequā fiant. tu nosti cor meū q̄ libenter tibi hoc
dignissimi in sacrificium placatiōis immolare si
facultas adesset. sed quia mihi nō dedisti vnde hoc
possim. idcirco cum pia fiducia offero quod habeo
bonam videlicet voluntatē. rogans in mensam cle-
mentiam tuam. vt affectu in pro effectum suscipias.
et mihi in his periculis aut tribulationibus succur-
ras. aut tali vel tali amico meo viuo siue defuncto
prout res postulat et deuotio suggesserit. et si hoc
in fide fecerit. impossibile est eū nō exaudiri. quo-
niā deus qui nō mētitur. hec sibi dabit quod postu-
lat. qui quod sibi nouerit melius. tātūmodo assit fi-
des et oīa erūt plana mirū ē quod hūanū cor tā tar-
dū est ad fidē. vbi tot hz pignora diuine legalitatis

Soma et dicitur si
solutio quibz dicitur

scilicet scripturam veredicam. martyres cōfessores
innumerabiles cotidianam experiētiam. ac beneficia
magna omnibus cōmunia. de hoc in prophetis do-
minus plurimum conqueritur q̄ cū omnibus mo-
dis querat occasionem benefaciēdi nobis. tamē vix
reperitur aliquis qui plene audeat se sibi cōmittere
et hoc plurimum sibi placet q̄ bene de ipso sentia-
mus. et fiducialiter ad ipsum curramus siue ī pro-
speris siue in aduersis. In prosperis gratias agēdo
et sancti **J**ob exemplo ac aliorum antiquorū iusto-
rum hostias pacificas offerendo. hec aut̄ similia de
uoto corde dicendo. pro fiteor coram te largissime
creator vniuersorum. q̄ de manu tua cūcta que ha-
beo mihi prouenerunt. idcirco de tuis donis offero
tibi sacrificium laudis per manus sacerdotum tuo-
rum. humiliter gratias agens bonitati tue ac sup-
plicans vt doceas me ita tēporalibus vti. quatenus
per ea peruenire merear ad eterna et cetera. In ad-
uersis opem postulando ne deficiamus. ita dicendo
aut similia. domine clementissime tu nosti q̄ nō est
in me tanta fortitudo vt me de his periculis eruere
possim. idcirco tibi offero sacrificium istud gratissi-
mum. rogans te vt mihi saluenire digneris in his
etiam in cunctis. **I**ac clementer liberare quate-
nus hoc beneficio tarditas mea prouocata nullum

aliū preter te querat consolatore[m] et protectore[m].
In hunc modum aut consimilem poterit quis diri-
gere intentionē suam pro se aut aliis in omnibus
iustis et pijs causis . et absq[ue] dubio sentiet auxiliū ī
tempore oportuno. **D**e hoc etiam q̄ plurima sunt
exēpla qualiter quidam a variis periculis sūt pre-
seruati quidam liberati quidam plura bona cōse-
cuti more antiquorum patrū refert beatus grego. de
quodam captiuo. cuius vincula totiens soluet̄ atur
in carcere quotiens pro eo salutaris hostia ab vxor-
e immolata fuerat. **I**tem de alio quodam in iupe
cōcluso qui mirabiliter passus fuit per plures dies
virtute huius sacrificii quod sigulis diebus pro ip-
so tanq̄ mortuo vxor sua obtulit. qui tandē viuus
extractus cuncta enarravit. similiter nonnulli per-
cussi sunt a tonitruo et fulmine. illis tamen prefer-
uatis super quos sacerdotalis veit oratio vel in fine
misse benedictio. **A**lii in mari ī fluctibus inbellis
in peregrinationibus ac aliis euentibus profece-
runt huius sacrificii ope adiuti vbi alii dampna et
pericula plurima pertulerunt. **S**ed quis finis esset
li cūcta narrare vellē que de hac materia scripta re-
perimus: **Q**uicūq[ue] etiā aliquod magnū opus īchoa-
re siue aliquā grandē causā tractare voluerit sēper ī
sui auxiliū et aliū querat suffragiū huius benedicti

sacrificii cum plena fide. et dirigetur salubriter in
omnibus. **H**oc habemus singulare in hoc sacrificio
q̄ cōstantissima fide possumus ad ipsum orare. sic
aut similiter dicēdo. **O** tu latens veritas. o tu tecta
maiestas. o tu occulta bonitas. tibi humiliter reue
lo causam meam. exaudi propitius certe teneris ex
promisso. vt quid nos ad fidem et orandum pro
uocas si iuuare et audire nolueris. **A**bsit hoc a te.
Et quia sic iussisti vt in te spem nostram ponamus
teq̄ patri offeramus. quoniam quicquid ab eo peti
erimus in nomine tuo fiet nobis. **E**cce quod iussisti
iuxta modulum nostrum facimus. **T**u igitur p̄iissi
me saluator reddere ne differas quod promissisti. **E**t
prout vntio docuerit in hunc modū plures sancti
abeo miranda impetrarunt clamantes in fortitudīe
quasi vim faciēdo. quod misericordissimo domino
plurimum placet iuxta euāgelicā parabolam de iu
dice iniquo. qui nec deum timebat nec homines re
uerbatur. tamen propter inolestiam vidue victus
fuit.

Quoniam est aduertēdum q̄ sacrificiū venerādū
altaris vltra iam dicta etiam habet vim satisf
factiuam aut effectum precii satisfactiui. quia sicut
pecunia satisfacimus creditoribus nr̄is ita per obla
tionē huius sacrificii satisfacimus deo pro multis
debitis nr̄is. **S**ummus autē q̄ dupliciter deo debitores

primo quia nos creauit. secūdo qz nos redemit. ter-
tio quia vitam eternam promisit. quarto quia mul-
tipliciter eum offendimus. et si pro quolibet isto-
rum nos ei totaliter daremus quid nili q̄tum est.
Ecce habemus ad manū cui fiducialiter dicere pos-
sumus. domine vim patior respōde pro me. tu suf-
ficis pro oībus et singulis teipsum tibiip̄i sacrifica-
mus modo quodā mirabili. teip̄sū patri tuo et spi-
ritui sancto reddimus pro infinitis debitis nostris
vnde si hoc perfecto corde fecerimus satis ē nec ul-
tra a nobis aliquid requiretur. **S**ed quia vera per-
fectio paucissimorum est. ideo pro informatione et
cōsolatōe imperfectorū necesse est hic aliquid plus
annotare. **V**nde notandū q̄ si satisfactio det et esse
iusta. tūc oportz q̄ fiat de proprio alioquī nihil va-
let. nō enim possū de alienis bonis satisfacere credi-
toribus meis. **E**t ergo si debemus per immolatio-
nem huius sacrificii iuste satisfacere deo. oportet
dicere q̄ istud sacrificiū est nostrū. et bene dicitur
et mirabiliter dicitur. neq̄ āgeli id dicere audēt quō
nos. ergo mirabiliter s̄z tamē verissime dicitur. **S**i
queritur quo iure. respondetur q̄ neq̄ iure creatio-
nis neq̄ iure redemptionis aut emptōis aut aliquo
alio iure cōmutationis ciuili vel canonicē. quia se-
cundum q̄s hos modos ipse possidet nos velimus
nolimus. neq̄ enī ipsū creauimus aut redemimus

71
sed ipse nos. quare oportet dicere q̄ iure donatiōis
et hoc verū est. quia gratuita caritate seipsum dona
uit nobis. **E**cce mirabile. possidemus possessore no
strū. **D**edit seipsum nobis qui creauit nos. **N**ō hoc
autem nobis aliquid datur vt fiat nostrū et a nobis
habeatur. **H**abere aut̄ dicimur illud quo libere pos
sumus vt vel frui vt volumus. et ergo constanter
tenendum est q̄ pro debitis nr̄is iustissime domino
deo satisfacere possumus per istud sacrificiū q̄ ve
raciter nostrum est. **E**t quia dignissimū est ideo nō
est nobis formidandum quasi nō possit sufficere. ē
enim preciosissima res que vniq̄ fuit aut erit. **Q**uo
modo autē pro debito creationis redemptionis aut
multiplicis gr̄e satisfacimus deo per ipsū quasi gra
tias agendo ex caritate perfecta per quam fit plena
possessio eius supradictum ē. **I**z quia hoc rarum ē
eo q̄ nō sit homo super terram qui nō peccet saltē
venialiter. et in multis offendimus omnes. ideo nūc
sequitur aliquid dicendū de quarto debito viz mul
tiplicis offēse. **E**t etiā supradictum quomodo per
hoc sacrificiū impetratur gr̄a cōtritionis per quam
delentur mortalia. similiter quō remittūtur venia
lia. et sic restat solum dicendum de satisfactione pe
nali pro peccatis que habet fieri per hoc sacrificiū.
Et vt plane istud intelligatur iterū datur exēplū de

principe virtuoso iusto et pio qui aliquem crimino-
sum hominem ad gratiam suscipit ex pietate vt nō
occidatur prout meruit. sup̄ eraddit etiam ei victum
et vestitum et alia necessaria. nihilominus tamē ex
iusticia imponit sibi aliquam penam ad tempus q̄
sustinere ipsum oportet nisi aliūde habeat vnde sa-
tisfaciat. **S**icut dominus deus clementer peccatorē
propter penitentiam ad gratiam suscipit et ei grati-
am preseruatiuam largitur ne iterum ī peccata cor-
ruat et alia dona plurima. tamen satisfactionem pe-
nalem ab eo requirit exigente iusticia. quā hic aut
in futuro ipsum exsoluere necesse est. nisi per aliū
satisfaciat diuine iusticie sue pro eo. **P**ariformiter
sicut idē p̄iceps dilectos et fideles seruos suos pro
modica offensa non abicit tamen eos corripit et ca-
stigat. ita dominus deus electos suos qui iam ī gra-
tia sunt propter venialia non dampnat tamen iuxta
quantitatem delicti etiam pro minimis aut hic aut
ī purgatorio punit si satisfacere negligūt eo q̄ nul-
lum malum manebit impunitum sic nec vllum bo-
num irremuneratum. prouidit autem saluator nō
ster ecclesie sue de multis adiutoriis et operibus sa-
tisfactoriis que faciliter possunt ab vnoquoq; fieri
in hac vita per que grauissime ille pene et horrēdi-
cruciatu purgatorii aut minuūtur. vel abbreviari

tur aut certe totaliter excluduntur. sicut sunt ieiunium oratio elemosine peregrinationes indulgentie et cetera similia et super omnia missarum celebratio in quibus hoc dignissimum sacrificium offertur. quod ratione passionis christi quam representat est summe expiatorium debite pene hic aut in futuro exsoluende. **S**t sic patet quod sacrificium istud benedictum non solum placat sed etiam impetrat. et nedom impetrat sed etiam satisfacit. **N**am placat diuinam maiestatem ut culpam dimittat. prouocat diuinam misericordiam ut gratiam conferat. inclinatur diuinam iustitiam ut penam remittat. et merito. quoniam cum sit gratissimum ideo maxime impetrat. et cum sit preciosissimum ideo maxime satisfacit. **S**ed forte dicat quis. si hec ita sunt quare ergo vna missa non sufficit ad deletionem totalis pene omnium fidelium aut certe cuiuslibet vna pro omnimoda ablutione debite pene etiam quantecumque. **D**icendum ad primum quod quis meritum passionis christi plenissime sufficiat tamen diuina sapientia ita ordinauit quod quilibet debet aliquid facere pro seipso. sicut etiam in naturalibus aperte videmus. quod omnia viuientia sollicita sunt pro sui conseruatione et saluatione quamuis deus eorum facilliter vniuersis prouideret. neque indigeret huiusmodi cooperacione creaturarum. tamen hoc

non facit ne vacua sint opera sapiētie ipsius. ita eti
am meritum christi copiosissimum nō prodest ali
cui nisi ei se applicauerit per fidē et caritatē. **A**d se
cundū dicēdū q̄ certe vna missa sufficeret vni. imo
superfufficeret. q̄tū est ex parte sacrificii sed ple
runq; aliter contingit. hoc est ex parte hoīnis se nō
sufficenter applicatis faciendo quod in se est. **E**t da
tur exemplum de principe aperiente thesaurum su
um pro liberatione populi sui. atq; dicente accipiat
vnusquisq; quantum sibi sufficit. et redimat se. q̄ si
tunc aliqui sunt negligentes aut compediti. mane
bunt captiui. hoc nō venit ex parte principis vel the
sauri. s; ex parte ipsorum. quia non volunt aut nō
possūt thesaurum attingere. **S**ic dominus iesus di
cit electis suis. ecce trado vobis meritum acerbissime
passionis mee quo ego nō indigeo. studeat qui lit et
inde accipere quātum sibi satis est. et soluat pro se
vt libere post hāc vitam euolare possit ad me. quia
hoc mihi gratissimum est. alioquin tamē penalitas
et labor meus inanis esset. **S**ed quidam sunt impo
tentes. scilicet illi qui in purgatorio sunt nec se lu
uare possunt. ideo necesse est vt per alios huiusmōi
meritum eis applicetur. **A**lii sunt negligentes qui
scilicet dum viuunt tempus vane expediunt seipōs
negligunt neq; vt deberent sibi prouidēt in futurū

ideo non mirum si eis precium christiane redempti-
onis non proderit pro expiatione debite pene. **Qui**
autem perfecte se applicant penitus liberantur. **Nec**
vero applicatio videtur dependere ex ratione sacra-
menti sicut supra dictum est. quia qui perfecte com-
municat perfecte sacrificat. **Perfecte** autem com-
municare est christo perfecte coniungi. et qui manet in
christo debet quodmodum christus ambulauit et ip-
se ambulare. **Frustra** namque appellamur christiani si
imitatores non sumus christi et iustum est ut illam
mansuetudinem et humilitatem eligat seruus quam
sectatus est dominus. **Et** ideo christus dicit se esse
viam ut sua conuersatio sit forma discipulis. **Qui**
sic christum sequuntur digne et perfecte sacrificant.
nec alia purgatione opus habent quia iam sunt unum
cum ipso. christus enim lux est. peccatum tenebra
homo in medio stat. **Et** quia nulla potest esse socie-
tas luci ad tenebras ideo quamdiu homo habet ali-
qua peccata etiam minima perfecte christo uniri non
potest. et quanto amplius recesserit ab omni pecca-
to tanto magis appropinquat christo. et econuerso
Si autem nihil habet de luce tunc ad christum non
pertinet. quia in tenebris est et mortalibus grauatus.
neque purgari potest sed in eternum dampnabi-
tur si per penitentiam renatus non fuerit. **Sed** forte

dicat adhuc aliq̄s. quid mihi prodest celebratio mis-
se quando omnia que iam dicta sunt possum impe-
trare a deo. siue effectum sacramenti siue sacrificii
per nudam orationem dicente domino quecumq̄ o-
rantes petitis credite quia accipietis. ergo videtur
q̄ omnis exercitatio exterior magis impediāt quā
promoueat effectum orationis. **S**imilia instantia
posset fieri contra omnia sacramenta et exercitia
cerimonialia ecclesie. **R**espondetur q̄ tempore bea-
ti augustini fuit ista obiectio vehementer per cathe-
cuminos et hereticos replicata cōtra fideles. **V**nde
et quidā fuerunt qui dicerēt. quare deberemus bap-
tizari cum baptismus non prosit nisi credentibus.
ecce iam nos credimus et bene viuimus quid aqua
ultra nobis conferre poterit? nōne multi baptizati
pellime viuūt? **S**imiliter et quidam moderni here-
tici de secta valdensium dixerunt contra istud vene-
randissimum sacramentum. q̄ non esset curandum
de ritu eius nec ei assurgendum vel aliqua reueren-
tia exhibenda. quando quis internam sentiret deuo-
tionem. quia magis deberet pro tunc vacare inter-
nis speculationibus quā occupare se cum exteriori-
bus. et alia multa friuola sane fidei contraria cōfir-
merunt que per ecclesiam dampnata sunt. **H**is et si-
milibus dicendum est illud apostoli. corde creditur

ad iusticiam ore autem confessio fit ad salutem. Ita
eni diuina sapientia ordinauit q̄ nullus de cōmuni
lege internam gratiam consequitur sine exteriori
professione sacramentorum ad minus in voto. **H**uius
iustitiam autem cecitas hereticorū contingit ex hoc
q̄ non valent aut non volunt plene intueri misteri
um scripturarum. sed hincinde quasdam particulas
rapiunt. et pro libitu contumaciter exponūt et dāp
nabiliter se et alios decipiunt. nōne ad minus debu
issent aduertisse. quibus predicta verba christus dix
erit quicquid orantes petitis fiet vobis. Nunquid
hoc dixit hereticis et calūpniatoribus aut cōtemp
toribus sacramentorum. nequaquam. nonne si ta
les affuissent dixisset. **V**e vobis scribe et pharisei.
qui deuoratis domos viduarum et pupillarū simi
lantes orationem longam / quoniam non quod peti
tis fiet vobis. sed iudicium maius eterne dampnati
onis accipietis. **S**ed quibus dixit verbum bonum
et lauale. quodcumq; petitis orantes fiet vobis. **D**i
lectis discipulis et apostolis suis. **Q**uali diceret. vos
qui facitis voluntatem patris mei qui in celis est
vere et nō fecte oratis. ideo quecumq; in tali oratiōe
petitis fient vobis. vos inquā qui nō superbitis cō
tra me et sacramenta mea. s; humiliter submittitis
capita vestra diuine sapientie mee. petētes eo ordie

gratiam quo ego volo. scilicet per vasa et instrumē
ta ecclesie mee immaculate sponse mee vos et omēs
quicunq; hac sinceritate me rogant exaudiā. **S**t hoc
certissime est tenendum q; nulla deuotio aut oratio
deo accepta est nisi virtute huius venerabilis sacra
menti. similiter nulla oblatio vel satisfactio grata
erit nisi ratione huius sacrificii dignissimi. **A**gitur
quando facultas adest studeamus libenter commu
nicare et sacrificare. **Q**uando non adest tunc bona
volūtas sufficit domino. **N**eq; oblatio abel. melchi
sedech. abrahe. moyli et aliorum omnium placuit
deo: si non isto modo suam intentionem regulassēt
Nec valz obiectio illa qua dicitur q; plures sc̄ti mar
tyres et heremite fuerunt qui pene nunquam com
municauerunt et sine sacramentis obierūt et tamē
perfectissimi fuerunt. quia omnes illi idipsum in
maximo voto habuerunt. et quorūdam votum etiā
diuinitus impletum fuit. sicut legitur de sancta lu
cia et maria egyptiaca et aliis multis. **V**ide et ob
hoc sancti patres ī testamentis suis cōmuniter pro
vtilissima doctrina reliquerūt. q; nemo ita deberet
confidere de suis meritis. aut vite austeritate. siue
aliis gratiis quibuscunq;. vt sine sacramentis mori
auderet. quando ea habere potuisset. **S**t reuera om

nia merita humana sunt velut pannus menstruate
sine merito christi. **S**omne robur membrorū ba-
culus est arundineus sine robore capitis. Quare et
semper hic mos in ecclesia fuit vsq; hodie. q̄ ī ardu-
is negotiis et vbi imminet periculum mortis. fide-
les suis vermibus nō confidunt. nisi muniāt se hu-
ius viuifici sacramenti perceptione. **N**oc cotidie ad
oculum cernimus inuocabiliter infirmis. et mulie-
ribus pregnantibus. in professione tam monastica
q̄ militari. et in aliis causis scilicet electione princi-
pum. aut reformanda pace terrarum. et similibus.
Ex quibus omnibus apparet quam solida sit assertio
illorū hereticorū qui putāt se talibus nō egere pro-
pter fantasticam suam ac deceptoriam deuotionem.
Nos autem fideles non nostris meritis aut adinuē-
tionibus confidamus. s; humiliter capiti nostro ad-
hereamus. in sancte matris ecclesie laudabili cōsue-
tudine perseueremus. vt ab omni culpa et pena li-
berati ad eterna regna perueniamus.

Andecimo ē aduertedū. q̄ hoc sacrificiū vene-
rādū inq̄tū ē satisfactiuū pro debita pena. hic
aut ī futuro exsoluēda plus prodest illi vel illis pro

quo vel quibus offertur specialiter quā aliis pro qui-
bus oratur in missa generaliter. ceteris paribus.
quod ideo dicitur quia potest esse quod ille pro quo ce-
lebratur specialiter sit minus ydoneus propter imo-
dicam caritatem quā habet et plura peccata que cō-
misit et alius vel alii pro quo vel quibus generali-
ter oratur sint magis ydonei. et ī tali casu plus isti
iuuantur quam ille. sed si sunt omnes pares in me-
rito tunc plus participat ille quam isti. et datur exē-
plum de aliquibus sedentibus ad mensā. quibus cā-
dela accēsa ponitur. de qua plus illuminatur quā pro-
pius sedet nisi forte habeat oblcuros oculos : alio-
quin qui clariores oculos habent etiam si longius
sedeant plus participant. **D**atur etiam exemplum
de igne. a quo citius calefiunt qui iuxta ipsū sedēt
quam qui remotius. sed si prope sedentes sint ni-
hil frigidi et longius sedentes sint parum frigidi
tunc isti citius calefiunt quam illi. et ergo dicitur
ceteris paribus. neque hoc est de ratione sacrificii
sed illorum quia minus perfecte se applicāt. Plus
nāq; in satisfactione attenditur affectus offerētis quā
quantitas oblationis. propter quod dominus dicit
de vidua paupercula que obtulit duo ova quā plus
oībus misit in gazophilatium. **E**tiam est aduerten-
dum quod vna missa plus prodest vni quā duobus vel

pluribus simul, quemadmodum pro eodem precio
nequeant equaliter redimi pauci et multi captiui.
Vnde si quis pro centum florenis teneretur in vin-
culis, statim illis solutis absolueretur, quod si alter pro
quingenta sociatus sibi esset tunc impediretur
ad minus vnus liberatio et sic de aliis. sic est in pro-
posito, si forte anima alicuius per vnum mensem deberet
puniri in purgatorio, nisi pro ea vna missa celebra-
retur, et si tunc presbyter dirigeret intentionem pri-
cipaliter pro duobus taliter obligatis tunc nullus eo-
rum statim liberaretur, sed diuina iusticia vtriusque di-
uideret, defalcando cuiuslibet medietatem. **E**t nota quod ce-
lebrans debet in his cautus esse, et diligenter pen-
sare cui vel quibus legitime obligatur, et secundum
hoc missam applicare, ne alicui fraudem faciat, quod
ipse in quantum est organum ecclesie representans
christum, habet auctoritatem applicandi valore mis-
se vni vel alteri aut pluribus aut paucioribus, quod si
nulli specialiter est obligatus, tunc sua libertate vti
potest sicut placuerit, nihilominus tamen semper
manet generaliter obligatus parentibus prelati ac
toti ecclesie cuius membrum est, a qua etiam ordi-
nem et honorem habet neque idcirco sacerdotium ei datum est
ut pro se solo aut caris suis tantummodo sacrificet, sed
pro tota communitate fidelium, neque se excusare potest

si minus fideliter exequitur officium suum rarius celebrando aut minus digne videlicet in peccatis mortalibus aut grossis aut multis venialibus. quia omnis publica potestas requirit hoc a suscipiente ea ut digne ac fideliter exequatur quecumq; ad ipsam spectant sicut in euangelio aperte dominus dicit in parabola quinq; talentorum. et sicut bonus seruus et fidelis introducit in gaudium domini sui. ita econtra malus et piger seruus proicitur in iehennam ignis. **Q**uod quibusdam presbyteris valde e expauescendum qui putant se non obligari ad celebrandum nisi quater in anno pro eo q; canon iubet penaliter pro tunc ad minus diuina misteria celebrare quoscunq; presbyteros legitime non impeditos. **S**z reuera timorata conscientia longe aliter iudicabit. immo quilibet presbyter qui fideliter et digne in ecclesia ministrare voluerit sic merito debet viuere ut cotidie celebrare possit si canonicè nō prohibetur aliquando. **L**egitur de quibusdam satis bone vite presbyteris grauius i purgatorio punitis pro eo q; nonnunquā missas intermiserunt rationabili causa non urgente. **Q**uid ergo de aliis fiet qui nō se ministros ecclesie sed dominos arbitrantur dicētes hec aut similia. ego quādo volo celebroy quādo volo dimitto. nūquid capellario ego sū. multi tales

fuerūt tu mētes apud se qui forte iā aliter cantāt di-
centes. **V**e ve q̄ vñq̄ hoīes nati / ve ve q̄ vñq̄ pre-
sbyteri ordinati fuimus. s̄z iā tarde nimis intellexe-
runt. **E**tiam est aduertendum q̄ presbyter nunquā
sic debet intentionem suam dirigere ad quosdā quī
diuino examini iudicium reliquat quo ad alios. qz
nescit abissum iudiciorum dei. **F**orte ille qui ipsum
sustentat non iuste possidet que habet aut aliquod
simile potest esse in causa. **V**nde legitur de quodā
principe qui cenobiū quoddā fūdauit et tamē nihil
meriti habuit apud deū. sed pauperes quos grauā-
uit per exactiōes et seruitia iniusta illud meruerūt
apud deum vt de eorum bonis erigeret monasteri-
um. **C**onsultum igitur ē vt ī memoria mentetenus
addat hec aut similia. **D**omine pro illo vel illis spe-
cialiter celebros inquantum mihi licet et tibi gratū
est. tu omnia nosti. **D**ebet etiam celebrandi diligētē
cauere. ne leuiter promittat vni missam vel missas
nisi ex rationabili causa. et quando sic promisit tūc
sibi tenetur. nec alteri potest tunc specialiter illam
vel illas applicare. sed potest indifferēter promitte-
re q̄ velit memor esse omnium in generali vel in
speciali qui ipsum rogant aut oblationes porrigūt
Quod si dicāt domine ego desidero missam pro me fi-
eri vel pro illo vel illis tunc presbyter potest eos

iformare aut se pie excusare subtiliter tamē ne de a
uaricia notetur apud indiscretos. **S**unt enim ī his
quidam minus periti. et cum vix nummum parui
valoris offerāt totam missam sibi applicare cupiūt
quod irrationabile est. **Q**ui enim altari deseruit de
altari viuere debet nec est possibile omnibus talibus
satisfacere. **D**ilcere igitur debēt quomodo loqui ho
nestum et pium sit in huiusmodi. **Q**uidam discreti
layci hunc modum habent. **R**ogo domine litis me
mor mei in missa vestra pro quadam pia causa vel
anima pro qua desidero aut similiter. **E**t hoc bene
et licite fieri potest absq̄ hoc q̄ eis specialiter valor
principalis misse applicetur;

Quoddecimo est aduertendum q̄ licet hoc sacri
ficium venerandum sit expiatiuum debite pe
ne tam hic q̄ in futuro exsoluende. tamen multo
leuius copiosius et efficacius operatur hūc effectū
in viuis quā in mortuis. **S**imiliter etiam est dicen
dum de omnibus aliis suffragiis animarum. vnde
dicit beatus hieronymus q̄ plus purgat vna lacri
ma in hac vita quam decem anni in purgatorio.
De hoc narrat beatus gregorius pulchrum exem
plū. in quodam sermone de venerabili cassio narni
ensis vrbe episcopo. cui mos erat p̄ne cunctis die-

bus em ipoteti deo hostias placationis offerre. cui
etiā cū sacrificio valde concordabat vita. nam cun-
cta que habuit ī elemosinis tribuens. per singulos
dies lacrimis et orationibus se purgare satagebat.
Qui nō solum per hec magne perfectionis vitam
promeruit s; etiam absq; dilatione post mortem ad
dominum euolauit. **E**cce illa cū lacrimis missarum
celebratio. **E**cce illa cum oratiōibus elemosinarum
largitio. quantam cum summo rege huic viro sanc-
cto pacem fecit. **H**ec exēplo et aliis innumeris vni-
uersi fideles admouendi sunt. cuiuscunq; status se-
xus et cōditionis fuerint. quatenus proprie cōmo-
ditati salutē et securitatē consulant et dum adhuc tē-
pus habent diuina misericordia coadiuuante. diui-
ne iusticie se reconcilient. quoniam secūdam vulga-
re prouerbium extrā vincula faciliōr fit compositio.
Nimis enim afflictiuum est in horrendis illis incē-
diis iacere et liberationem tunc expectare quādo se
iuuare penitus non valet nec est vllius meriti imo
maxime verecundie sic vt affligi quoniā preciosum
tempus tam turpiter perdidit in quo tot suffragia
habuisset si voluisset. **E**t de filiis aut amicis est ma-
gna incertitudo q; minus fideliter iuuabunt cu-
ius exemplum ī seipso quilibet perpendere potest.
Cum enim quisquis in propria causa solet esse ma-

aut vna lacrima quā fundis nunc pro tuis peccatis
āplius tibi prodest quā tunc omnium monialium
et bagutarū singultus et fletus. vnum prandium
aut vestis siue denarius aut alia necessaria etiā mi-
nima ex vera caritate siue perfecta cōtritione iā par-
te pauperibus elargita vtiliora tibi sunt quā si cen-
tum milia ducatorum post mortem pro te distribu-
antur. et sic de omnibus aliis suffragiis. et exercitiis
pietatis quāquā omnia hec certissime animabus pro-
sint ad celeriore liberationē earum si in penis sint
Quicquid enim moriens das ideo das quia tecum
ferre nō potest. sed que ex caritate das vel facis dū
vius. primo tibi eternam vitam merentur et pro
quolibet nummo tibi dabitur specialis merces in ce-
lo. secundo merentur augmentū caritatis hic in via
tertio prebent bonum exemplum proximo de quo
etiam speciale gaudiū habebis in celo. **Q**uarto pre-
parant ad mortem securam. quinto penā relaxant.
sexto ad euolandum disponūt. septimo diuinā ami-
citiam et oīm sanctorum et angelorum procurant
octauo totā ecclesiam adiuuāt tam in viuis quā in
mortuis. nono teipsū āplio significāt. et sanctificāt.
decio famā bonā nutriunt. vndecio venerabilē om-
nibus bonis et formidabilem oibus peruerlis te ef-
ficiūt. vt neq̄ tuis verbis quidquā addere aut demere

re audeant. duodecimo tā sensus interiores q̄ exteri
res immo totū corpus et animā ī melius disponūt
testimoniū tibi perhibente conscientia tua q̄ domi-
nus tecū sit in oībus quecūq̄ pro eius gloria facis
dicis aut pateris. **Ecce xii fructus gloriosos operū**
honorum. que secure promeretur quisquis dū vi-
uit hic bene operari studet. quorum non nisi vnus
tantū sequitur eū post mortē si sua exigente negli-
gentia per alios licz fideliter quod earū est sua sub-
stantia distribuatur. scz relaxatio pene purgatorii.
Quare igitur tantū bonum negligimus sine causa
Rertur q̄ dum tartari inuaderēt aliam se quandam
ditissimum in quodā castro principē cōprehendisse
a quibus iterrogatus. cur sibi nō preuidisset. respō-
dit. nō sic putabatur futurum. **At illi.** **Vt** quid tibi
tantas diuitias cōgregasti. quādo te cū illis redime-
re neglexisti. nā si decimā partem nobis pacifice de-
disses pacatos nos habuisses. s; iam quod sitisti bi-
bes. et si auro et argento liquefacto et ī os eius fu-
so/tormentis diris ipsum affecerunt. Ita et nobis
eueniet si deprehenſi fuerimus minus habentes.
Nā teste apostolo vniuscuiusq̄ opus ignis exami-
nabit ũ. **Studeat** igitur quilibet libenter semel ad
minus totaliter confiteri oīa peccata sua. et p̄niam
cōdignā suscipere. et si nō pōt eam per seipsum cō-

plere cōuertat se ad suffragia predicta. et bene secu-
rus erit. **H**oc ē quod dominus in euangelio monet
dicens. **S**i vadas cū aduersario tuo ī via / cōpone te
cum illo / ne forte te iudici tradat. et index exactori.
et exactor mittat te in carcerē. **A**mē dico tibi nō exi-
bis inde donec vltimū quadrantē reddas. **H**ec autē
dicta sit pro qualicunq; exhortatōne nrā qui adhuc
viuimus q̄ tenus solliciti simus dū tēpus habemus
sed nō negligamus fratres nrōs qui in tribulatōe
magna sūt et se iuuare nō possūt quoniā pro talib;
sacrificare et orare maxima elemosina est. **Q**uantū
autē missarū celebratio illis prodest ostēdit beatus gre-
go. quarto. dia. dicens q̄ dum pro quodā culpabili
monacho 30. diebus sacras hostias offerri iussisset.
aīa ipsius apparens cuidā dixit. huculq; male habui
sed modo bene sū. qz hodie cōmunionē accepi. **S**i-
milia multa ī aliis sacris libris reperiūtur. **E**x qui-
bus liquide patet q̄ ista consuetudo in eccīa semper
fuit obseruata vt nedū vna missa pro vna aīa cele-
braretur sed plures. nā sanctissimi et in sacra scrip-
tura eruditissimi viri hoc ita ordinarunt ex instin-
ctu spūs sancti. q̄ nō tantū respiciendū sit ad digni-
tatē sacrificii. s; etiā ad capacitātē indigentū. et fre-
quentationē siue iterationē cōtinuā misterii. qz di-
uinitus aliquando reuelatū fuit q̄ si pro aliqua aīa

cōtinue triginta mille legerētur. ipsa continuo libe-
raretur. alias nō. **S**imiliter pluries aīe defunctorū
apparuerunt sanctis. petentes certū numerū missa-
rum et aliquando satis magnū. addentes q̄ nisi ita
fieret liberari nō possent. **Q**ue cū ita sint mirum ē
vnde procedat tam enormis error quorundā vt di-
cerent vna missa est melior q̄ aurū totius mundi.
et ideo capiamus quicquid venit totū soluimus et
amplius cum vna missa. quasi fas sit vendere illud
quod tā preciosū sciūt. ac nō potius attendūt quod
dicit dominus gratis accepistis gratis date. **Q** autē
rursū quidā dicūt. ex quo missa vendi nō pōt ergo
non tenemur illis quibus multas missas promisi-
mus ex aperta malicia procedit. si enī vendi nō pos-
sunt quare tūc pecunias accipiūt. si promissum ser-
uare nō possunt quare tunc promittūt. **C**ausa oīm
malorū istorū auaricia est que mētis oculū excecāt
Sed oculus simplex et homo bone volūtatis se in
his iuxta prescripta faciliter regulare potest. quia
neq̄ missa neq̄ oratio neq̄ sacramentū neq̄ sacrifici-
um. neq̄ aliud quodcūq̄ spūale vendi licitū est. sed
suū laborē et operā quilibet vendere aut locare pōt
Qui enī spūalia administrant hoīes sunt mortales
indigentes cotidiano victu et vestitu. neq̄ possunt
simul et semel in ecclesia cātare et ī rure arare. aut

alia operari unde habeat vite necessaria. Quare a
parte scriptura testate et recta ratione dictate ipsis iu-
stissime debetur tanquam operarius digna merces pro la-
boribus suis. **S**ed forte quis dicat quod reperiuntur ali-
que auctoritates sanctorum que videtur dicere quod quando
vna missa pro multis celebratur tunc quilibet eorum
habet unam integram missam. ergo videtur quod ea que su-
per dicta sunt minus habeant de firmitate. **A**d hoc res-
pondet venerabilis dominus iohannes gerson. dicens
quod non sit aliqua controuersia apud doctores de suffra-
gio satisfactoris et redemptoris qui vna missa plus
profit vni quam pluribus. **S**ed si inueniantur aliqua
dicta de hac generalitate sunt ad primum intellectum tra-
henda. viz tali modo quo sit sermo ad populum quia tota
multitudo audit integrum sermonem et nihilominus
quilibet eorum integrale habet. et tamen non est nisi
vno sermo. potest tamen idem sermo applicari alicui spacialiter
per recommendationem quam non omnes equaliter par-
ticipant. sed ille principaliter cui applicatur. **S**ic in
ecclesia vbi missa celebratur possunt esse mille audientes
pro quibus omnes presbyter generaliter intentionem
dirigit. et hoc modo quilibet habet unam integram missam.
tamen propter hoc non sequitur quod pro illis spacialiter
intentionem dirigat sub ratione precii satisfactorii. **N**on si
hoc facit tunc adhuc instantia non procedit. quia ex hoc
non potest concludi. quod tantum proficit cuilibet multorum

sicut si fieret pro vno solo vel paucis illorū **E**x qui
bus oibus manifeste apparet error predictorū et
omniū aliorū qui contra hunc morē ecclesie argu-
mentare nituntur. **Q**uare tioratis viris diligenter
prouidendū est quatenus secundū hoc intentionem
suā regulent. ne fraudē illis faciāt quibus debitores
sūt. **V**alde liquidē timēdū est q̄ crebro hmōi fraus
cōmutatur aut propter ignauā aut cōtumaciā quo-
rundā. qui secundū q̄ putāt vel prout volūt missas
applicāt nō autem prout debent. q̄ valde periculo-
suū est. **S**ed hic queritur an etiā missa celibrantis
eū cōsciētia peccati mortalis aliquid prosit aiabus
Respondetur q̄ sic et nō solū misse s; etiā oēs ora-
tiones et exercitia officii ecclesiastici. quia nō facit
ista vt persona priuata sed vt vicarius christi. et mi-
nister eccie. **S**i iterū queratur quātū profint. **D**icē-
dum q̄ tantū profūt q̄tū meruit ille dū viuerz pro
quo fiūt. **H**oc aut quantum sit solus deus nouit.
Pro cuius āpliori intellectu est sciendū. q̄ sūt que-
dam opera priuilegiata que sēper sunt satisfactoria
et grata deo. siue fiant per bonos siue per malos si-
cut opera sacramentalia. et exercitia officii ecciastici
in quibus nō requiritur sactitas ministri. sed tantū
modo fides et intentio recta x̄. **E**x quo etiam pro-
bāri solet q̄ qui tenentur ad horas canonicas debēt
eas soluere non obstante q̄ sint in peccatis mortali

bus. nec frustra orant quia deus exaudit eos et opera eorum suscipit non ratione sui sed ratione ecclesie cuius ministri sunt. **E**t ista opera dicuntur grata esse deo ratione operis operati. nec tamen negandum est quin si fiant per illos qui sunt in caritate et tunc plus valeant: sicut solet exemplificari de missa et secundum hunc respectum melior sit missa boni sacerdotis quam mali. **B**onus autem sacerdos potest quam plurimum su per addere super rationem talium operum ex propria deuotione malus vero nihil. **E**xempli gratia. **C**elebrans in peccato mortali. aut officium defunctorum legens. aut exequias tenens. aut alia similia faciens pro anima alicuius defuncti in quantum est organum ecclesie ipsam realiter iuuat. nec possunt homini opera impediri per peccata ipsius. quin sint satisfactoria pro illo pro quo facit sed ultra nihil potest quia nihil habet. **E**st enim quo ad seipsum spiritualiter mortuus. **Q**ui autem in caritate eadem opera facit ad omnem minus tantum iuuat quantum ille et ultra hoc potest habere tantam deuotionem et in duplo aut triplo et cetera amplius prodest. sicut fertur de beato gregorio. et propter excellentiam deuotionis sue in qualibet celebratione sue misse redimebantur aliquae anime. **S**unt et alia opera de genere suo bona que tamen non sunt satisfactoria vel deo grata nisi in quantum fiunt ab illo qui est in caritate sicut sunt omnia opera illa media penitentialia que

cōmuniter iniunguntur in satisfactionē pro pctis.
sicut ieiuniū oratio elemosina peregrinatio castiga
tio corporis. et similia ī quibus oībus oportet lem
per inquirere radicē aliquā caritatis mediate vel im
mediate ex qua viuificētur. alioquī mortua sunt et
nihil profunt. mediate. scz quādo aliquis in vltima
volūtate sua hoc intendit quod aliqua fiant pro aīe
sue salute. tunc quecunq; ad hoc disponit etiā si ex
quantur per malos nihilominus sibi profunt quia
tales nō operantur p̄cipaliter sed instrumētaliter
et ideo p̄cipalis si indiget hmōi. adiuuatur per ta
les tanquā per instrumēta sua. **S**imiliter dicendū ē
de aliquo existente in pctō mortali qui libēter veliz
succurrere amico īdigēti. Illi cōsulendū esset q; hoc
faceret per aliquos hoīes bone vite quos verifimili
ter speraret eē ī grā dei. et si tales iueniret tūc īdu
bitāter per eos posset quod per se nequiret. **E**t que
cunq; facerent de istis operibus mediis tantū pro
descent illi quantū procederēt ex p̄p̄ria eorum de
uotioe et nihil āplius. **Q**z si iuenerit malos tūc nec
ipli quidq; profūt per hmōi opera qz oīa mortua
remanēt. tamē nō sūt prohibēdi vel auertēdi ab opē
ratione taliū. quia quāuis ex rigore iusticie per ta
lia non merentur vitam eternam. tamen ex liberali
tate diuina non manebūt irremunerata. iuxta illud
gregorii. interim quecunq; bona poteris fac vt

deus cor tuū ad pñiam emolliat. imēdiate uiuifican-
tur hmōi opera et iuuantur anime quādo per ami-
cos dei fiūt ex feruore caritatis . tūc hoc certissime
est tenēdū q̄ etiā mīma imo si simul vel semel dicāt
requiescāt in pace / illis profunt . nec est multū curi
ole querendū de his q̄tū vel quantū nō . s; illi equis-
limo iudici totū humiliter cōmittendū qui electos
suos nō negliget nec obliuiscetur misereri vbitūq;
habuerit occasionē miserendi . tantū nos diligentes
simus ad succurrendū illis pro posse nrō . ex his vi-
detur sequi q̄ si aliquis moritur itēstatus nihil dis-
ponens pro aīa sua . descenderitq; in purgatorium &
illi difficilius suffragatur ceteris parib; . et ergo cō-
sulendū est cuilibet dū uiuit vt aīe sue provideat qz
illa vltima volūtas oībus sequētibus operibus for-
mam imponit . et fortiuntur effectū per quēcūq; ex-
ecutorem . nō sic de aliis . **P**osset nanq; venire q̄ ta-
liter moriēs et magnā summā pecuniarū reliquēs
parū aut nihil īde sibi acquirat . etiā si in pios vsus
expendatur quia forte ad manus talium deueniet
qui eā pōpōse distribuēt . et talibus qui nō sūt ī cari-
tate et neq; pro talibus operibus que animam eius
iuuare possunt ratione operis operati . et quia ille
huiusmodi distributionem non iussit fieri ymmo
forte contrarium intendebat . ergo cum non appa

reat unde talis vel in parte vel in toto possit viuifi-
cari distributio . timendum est quod omnino mortua
sit . et per consequens ex rigore diuine iusticie nihil pro-
fit illi pro quo videtur fieri . **E**t si tale periculum potest
contingere etiam si distribuatur . quod erit si per heredes
aut filium aut alio modo distrahatur . **E**cce magna
miseria quam sepe homines incurrunt per negligentiam
suam . aut timorem superfluum . trepidantes timore ubi
non est timor . et ubi esset trepidandum ibi non timen-
tes . **N**ic timet ne eis temporalia deficiant ubi manere
non possunt . illic non timent deficere ubi est eis neces-
sario perueniendum . **C**ausa horum est modicitas fidei .
Nihilandi sunt denique vniuersi pauperes cuiuscumque
status aut conditionis et precipue religiosi . quatenus
de thesauro huius benedicti sacrificii sibi provide-
ant ne in illa fornace flammis demergantur . quia
eorum conditio peior est illis quam diuitum ceteris pari-
bus . **C**um enim non habeant unde testamentum faciant
cito eorum memoria deletur et vix aliquis repe-
rietur . qui specialia suffragia eis transmittat . **I**gitur
tempore opportuno . modo importuno deum deprecemur .
ut saluet nos sine purgatorio illo horrèdo . sed potius
hic in virga filiorum nos pio pater erudiat ut apti fia-
mus illo regno quod omnibus diligentibus se promissit
per dominum nostrum iesum christum filium eius unigenitum

cū quo in vnitāte spūs sancti viuit et regnat in omnia secula seculorum benedictus deus amen.

Hec sūt venerabilis domine ac amice karissime pauca ex multis hincinde collecta rudi stilo. que vestris studiis et cuiuscunq; melius intelligentis libenter submitto corrigenda et pulchrius ordinanda. nec me latet quanti periculi sit in his quali libere velle sētire. et pro captu dicere quicquid mēs suggerit. cum inter tot tractatores sacre scripture vis paucissimi reperti sunt qui materiam hanc ad lucidum explanare potuerunt. quare omnibus simplicibus maxime est consulendum vt si loqui velint de huius venerandi sacramenti materia q̄ stricteissime teneant se in terminis sanctorum doctorum ecclesiasticorum. nec aliter fieri audeāt quam apud eos repperint. Alioqn̄ facillime et periculose errabunt. Testes sūt dicta eorundē doctorū. et precipue sc̄ti thome de aquino per quē spūs sc̄tus circa ānos dñi millesio ducētesio quadragesio. plures hereses destruxit ac difficultates varias et ante ipsum a nullo explanatas dilucidauit. Hoc autē vir sanctus multis oratōibus et ieiuniis impetrauit. vt periclitanti sc̄ole tūc succurreret propter hereticorū subtilitatē nimiam ac potentiā. Fuit etiā tūc ipō sollicitate istitutū festū sollempne huius sacri reuerendissimi per

urbanū quartū. **N**eq̄ vñq̄ de p̄o vsq; hodie similis
turbo insurgere ausus fuit cōtra veritatem iam lu
cide explanatam. **E**t si aliquando surrexerint facili
me ex dictis ipsius fuerunt deuicti. illa autem here
sis dicta fuit herengarii ab auctore / qui tamē cōuer
sus postea fuit. vt habetur de cōse. dil. ii. ego berē
garius. **S**ed discipuli eius in errore permanserunt
et multa mala fecerunt. Nam vltra ducentos ānos
heresis ista durauit āte tempora s̄acti thome. **E**t qz
diu stetit semper magis ac magis subtiliata fuit. et
ecclesiam satis afflixit. **S**i de hac materia plenus
vultis informari legatis originalia superius allegā
ta. **N**ec autem breuiter dicta sint ad auisandū in de
periculis que contingerunt et cotidie minus exer
citatatis contingere possunt propter materie subtili
tatem. que pia et deuota anima solido fidei funda
mento innixa facilliter cauere potest. **I**psius coope
rāte gratia domini nostri Iesu christi qui est panis
verus et viuus de celo descendens et dat vitam mū
do. **C**ui cum patre et spiritu sancto sit sempiterna
gloria

AMEN.

Et sic est finis huius opusculi.

